

Хмельницький національний університет
Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Перший (бакалаврський)

Освітній рівень

«СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ІЗ ЗАПОБІГАННЯ КІБЕРСЕКСУАЛЬНОМУ НАСИЛЬСТВУ ЩОДО ДІВЧАТ І ЖІНОК»

Назва теми

Галузь знань 23 Соціальна робота

Шифр і назва галузі знань

Спеціальність 231 Соціальна робота

Шифр і назва спеціальності

Освітня програма Соціальна робота. Соціальна педагогіка та коучинг

Назва освітньої програми

21021

Номер індивідуального навчального плану студента

Виконала: студентка IV курсу, група СРК-21-1 Дар'я ОСТАПЧУК

Підпис Ім'я, прізвище

Керівник: доктор педагогічних наук,
кандидат психологічних наук, професор

Науковий ступінь, вчене звання Підпис Ім'я, прізвище

Людмила РОМАНОВСЬКА

До захисту допускаю:

В.о. зав. кафедри соціальної роботи
і соціальної педагогіки

кандидат педагогічних наук, доцент

Підпис Ім'я, прізвище

Олена ВАСИЛЕНКО

10 червня 2025 р.

Хмельницький, 2025

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет гуманітарно-педагогічний

Кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки

Освітній рівень перший (бакалаврський)

Галузь знань 23 Соціальна робота

Спеціальність 231 Соціальна робота

Освітня програма Соціальна робота. Соціальна педагогіка та коучинг

ЗАТВЕРДЖУЮ

**В.о. завідувача кафедри
соціальної роботи і соціальної
педагогіки**

 Олена ВАСИЛЕНКО
протокол № 5 від 19.12.2024 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Дар'ї ОСТАПЧУК

1. Тема кваліфікаційної роботи: «Соціально-педагогічна діяльність із запобігання кіберсексуальному насильству щодо дівчат і жінок».

Керівник кваліфікаційної роботи: Романовська Л.І., доктор педагогічних наук, кандидат психологічних наук, професор

Затверджено наказом ректора університету від 07 лютого 2025 р. № 23

2. Строк подання студентом роботи на кафедру 10 червня 2025 р.

3. Вихідні дані до роботи: матеріали звіту з переддипломної практики, комплекс методів та методик дослідження: Опитувальник «Досвід переживання кіберсексуального насильства серед жінок та дівчат»; Опитувальник «Рівень обізнаності та сприйняття кіберсексуального насильства серед жінок та дівчат»; Модифікована методика діагностики суб'єктивного відчуття самотності (на основі Д. Рассела і М. Фергюсона). В дослідженні взяли участь 35 респонденток віком 14-25 років.

4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити): вступ, розділ 1. Теоретичні основи соціально-педагогічної діяльності із запобігання кіберсексуальному насильству щодо дівчат і жінок, поняття та сутність дефініції «кіберсексуальне насильство», причини, форми та наслідки кіберсексуального насильства щодо дівчат і жінок, Правові та соціально-педагогічні аспекти захисту осіб жіночої статі від кіберсексуального насильства, висновки до розділу; розділ 2. Емпіричне дослідження форм та методів соціально-педагогічної діяльності із запобігання кіберсексуальному насильству щодо дівчат і жінок, діагностика

рівня обізнаності та оцінка частоти й форм кіберсексуального насильства щодо дівчат і жінок, програма соціально-педагогічної профілактики кіберсексуального насильства щодо осіб жіночої статі за результатами дослідження, практичні рекомендації соціальним педагогам та фахівцям соціальної сфери щодо ефективного запобігання і протидії кіберсексуальному насильству щодо дівчат і жінок, висновки до розділу; висновки, перелік джерел посилання, додатки.

5. Перелік графічного матеріалу (із зазначенням обов'язкових креслень)

24 рисунки, 2 таблиці, мультимедійна презентація.

6. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. Дата видачі завдання 19 грудня 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів (розділів) кваліфікаційної роботи бакалавра	Строк виконання етапу роботи	Примітка
1	Вибір теми дослідження. Визначення об'єкта і предмета дослідження, постановка мети і завдань.	До 10 грудня 2024 р.	виконано
2	Визначення теоретико- методологічних засад дослідження. З'ясування актуальності проблеми.	До 10 січня 2025 р.	виконано
3	Оформлення вступу кваліфікаційної роботи.	До 01 лютого 2025 р.	виконано
4	I розділ кваліфікаційної роботи.	До 01 березня 2025р.	виконано
5	II розділ кваліфікаційної роботи.	До 01 травня 2025 р.	виконано
6	Загальні висновки.	До 15 травня 2025 р.	виконано
7	Попередній захист кваліфікаційної роботи.	До 20 травня 2025 р.	виконано
8	Оформлення кваліфікаційної роботи. Підготовка до захисту, рецензування.	До 10 червня 2025 р.	виконано
9	Захист кваліфікаційної роботи (відповідно графіку)	До 20 червня 2025 р.	виконано

Здобувач

Дар'я ОСТАПЧУК

Керівник роботи

Людмила РОМАНОВСЬКА

АНОТАЦІЯ

Тема кваліфікаційної роботи «Соціально-педагогічна діяльність із запобігання кіберсексуальному насильству щодо дівчат і жінок»

Здобувач Дар'я ОСТАПЧУК

Керівник Людмила РОМАНОВСЬКА

Кваліфікаційна робота включає 91 сторінку, з них 65 сторінок основного тексту, 24 рисунки, 2 таблиці, перелік джерел посилання складає 50 найменувань (з них 32 іноземною мовою), 4 додатки.

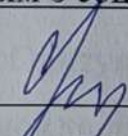
Ключові слова: кіберсексуальне насильство, соціально-педагогічна діяльність, профілактика, цифрова безпека, гендерна вразливість, захист прав жінок і дівчат.

Об'єктом дослідження є соціально-педагогічна діяльність із запобігання кіберсексуальному насильству щодо дівчат і жінок.

Предметом дослідження є форми та методи соціально-педагогічної діяльності із запобігання кіберсексуальному насильству щодо дівчат і жінок.

За результатами дослідження розроблено програму соціально-педагогічної профілактики кіберсексуального насильства щодо осіб жіночої статі «Безпека онлайн, а також практичні рекомендації соціальним педагогам та фахівцям соціальної сфери щодо ефективного запобігання і протидії кіберсексуальному насильству щодо дівчат і жінок.

Розроблені у кваліфікаційній роботі матеріали мають прикладне значення та можуть використовуватися у діяльності закладів освіти, молодіжних центрів, центрів соціальних служб, громадських організацій, що працюють у сфері гендерної безпеки. Практичні рекомендації будуть корисні не тільки соціальним педагогам, а й класним керівникам, психологам, соціальними працівникам, батькам та студентам- майбутнім соціальним педагогам та фахівцям з соціальної роботи.

Здобувач Дар'я ОСТАПЧУК

Дата подання кваліфікаційної роботи до захисту 10 червня 2025 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ІЗ ЗАПОБІГАННЯ КІБЕРСЕКСУАЛЬНОМУ НАСИЛЬСТВУ ЩОДО ДІВЧАТ І ЖІНОК.....	12
1.1 Поняття та сутність дефініції «кіберсексуальне насильство»	12
1.2 Причини, форми та наслідки кіберсексуального насильства щодо дівчат і жінок	17
1.3 Правові та соціально-педагогічні аспекти захисту осіб жіночої статі від кіберсексуального насильства	24
Висновки до розділу	31
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМ ТА МЕТОДІВ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ІЗ ЗАПОБІГАННЯ КІБЕРСЕКСУАЛЬНОМУ НАСИЛЬСТВУ ЩОДО ДІВЧАТ І ЖІНОК	33
2.1. Діагностика рівня обізнаності, оцінка частоти та форм і методів кіберсексуального насильства щодо дівчат і жінок	33
2.2 Програма соціально-педагогічної профілактики кіберсексуального насильства щодо осіб жіночої статі за результатами дослідження	52
2.3 Практичні рекомендації соціальним педагогам та фахівцям соціальної сфери щодо ефективного запобігання і протидії кіберсексуальному насильству щодо дівчат і жінок	57
Висновки до розділу	61
ВИСНОВКИ.....	63
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ	66
ДОДАТКИ.....	73
ДОДАТОК А Опитувальник «Рівень обізнаності та сприйняття кіберсексуального насильства серед жінок та дівчат».....	73
ДОДАТОК Б Опитувальник «Досвід переживання кіберсексуального насильства серед жінок та дівчат»	76

ДОДАТОК В Модифікована методика діагностики суб'єктивного відчуття самотності (на основі Д. Рассела і М. Фергюсона)	79
ДОДАТОК Г Програма занять соціально-педагогічної профілактики кіберсексуального насильства щодо осіб жіночої статі « <i>Безпека онлайн</i> ».....	81

ВСТУП

Актуальність дослідження. Сучасні цифрові технології стрімко трансформували способи комунікації, міжособистісної взаємодії та життя людства, забезпечивши небачений раніше доступ до знань, комунікацій та інноваційних технологій. Цифровий простір став не лише платформою для самовираження, навчання та спілкування, але й важливою складовою професійної та особистої реалізації. Однак, поряд із численними перевагами цифрових технологій виникли й нові виклики, які стосуються безпеки, приватності та етичного використання онлайн-ресурсів, адже трохи більше ніж за десять років соціальні мережі стали «вектором молодіжного насильства» та кардинально змінили ландшафт агресивної поведінки [47]. Одним із найгостріших питань постало зростання кількості девіантних на насильницьких практик, що набули цифрової форми, зокрема – кіберсексуальне насильство, яке стає все більш розповсюдженим явищем, особливо щодо дівчат і жінок. Сутність цього явища полягає в здійсненні агресивних або маніпулятивних дій сексуального характеру через цифрові платформи, такі як соціальні мережі, месенджери, онлайн-ігри чи форуми. Якщо раніше сексуальне насильство здебільшого відбувалось у реальному фізичному просторі, то нині воно активно почало поширюватись онлайн, де кривдники мають змогу діяти анонімно та безкарно, нерідко непомітно для оточення, уникаючи покарання.

Міжнародна статистика засвідчує тривожну тенденцію: 85% жінок у всьому світі стали свідками або жертвами онлайн-насильства, включаючи сексуальні домагання, погрози, переслідування, шантаж, зловживання особистим контентом тощо. Ці дані підтверджуються у дослідженні *Economist Intelligence Unit* (2021), проведеному у 51 країні світу [19]. Подібну статистику також подає *UN Women* у звіті 2022 року, де наголошується на поширенні онлайн-насильства, зокрема серед дівчат і молодих жінок [20]. В Україні також фіксується зростання кількості випадків кіберсексуального

переслідування, шантажу, погроз або примушування до надсилання інтимного контенту. Особливу вразливість у цьому контексті демонструють дівчата підліткового віку, які через нестійкість особистісної ідентичності та обмежену цифрову грамотність часто не усвідомлюють ризиків спілкування в мережі.

В умовах війни та соціально-психологічної нестабільності проблема ще більше загострюється. Вимушене переміщення, втрата звичних соціальних зв'язків, посилення емоційної вразливості жінок і дівчат створює сприятливий ґрунт для активізації кіберзлочинців. Це вимагає негайного реагування з боку фахівців соціальної роботи, педагогів, психологів, правоохоронних органів та представників громадянського суспільства.

У цьому контексті соціально-педагогічна діяльність набуває особливого значення. Саме вона забезпечує комплексний підхід до запобігання кіберсексуальному насильству – від підвищення обізнаності про загрози в інтернеті до формування навичок критичного мислення, самозахисту та цифрової безпеки.

Проблематика кібернасильства та його впливу на особистість активно досліджується як вітчизняними, так і зарубіжними науковцями. Серед українських учених слід відзначити роботи Л. М. Федан, яка аналізує механізми соціально-педагогічної профілактики насильства в освітньому середовищі, Н. В. Грабовської – з теми захисту прав дітей і молоді у цифровому просторі, а також С. В. Курбатової, що приділяє увагу гендерним аспектам насильства в мережі. Вагомий внесок у вивчення цифрової безпеки підлітків зробили також О. М. Карпенко та Т. В. Костенко. Науковці Л. І. Данилевська, О. П. Кононенко, І. Г. Зверєва, І. В. Сущенко – вивчали та досліджують питання гендерної рівності, правового захисту жінок і профілактики насильства в соціальній сфері.

У зарубіжному науковому просторі широко відомими є праці Н. Віллард, яка досліджує правові аспекти онлайн-насильства проти дітей; С. Хіндуджа та Дж. Патчина, які заснували Центр з вивчення кібербулінгу й

створили практичні рекомендації для шкіл і соціальних служб; Е. Джейн, яка розкриває форми й наслідки цифрового гендерного насильства; та К. МакГлінн, яка займається проблемами сексуального шантажу, цифрової помсти та змін у кримінальному праві щодо кіберсексуальних злочинів.

Попри наявність нормативно-правових актів, спрямованих на протидію насильству загалом, проблема кіберсексуального насильства часто лишається поза фокусом освітньої, профілактичної та соціально-педагогічної роботи. Брак системних програм профілактики, недостатня професійна підготовка педагогічних і соціальних працівників, а також культурна толерантність до онлайн-насильства – усе це ускладнює ефективну протидію цьому явищу.

Відтак, дослідження соціально-педагогічної діяльності у контексті запобігання кіберсексуальному насильству є не лише актуальним, а й практично значущим. Таким чином, обрана нами тема кваліфікаційної роботи бакалавра відповідає сучасним соціальним викликам, спирається на напрацювання провідних науковців та відкриває перспективи для вдосконалення соціально-педагогічної превенції та захисту дівчат і жінок від кіберсексуального насильства.

Об’єкт дослідження – соціально-педагогічна діяльність із запобігання кіберсексуальному насильству щодо дівчат і жінок.

Предмет дослідження – форми та методи соціально-педагогічної діяльності із запобігання кіберсексуальному насильству щодо дівчат і жінок.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити форми та методи соціально-педагогічної діяльності із запобігання кіберсексуальному насильству щодо дівчат і жінок, а також розробити програму та практичні рекомендації щодо соціально-педагогічної профілактики цього явища.

Відповідно до мети, нами було сформульовано такі **завдання дослідження**:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми соціально-педагогічної діяльності із запобігання кіберсексуальному насильству щодо дівчат і жінок у науковій літературі.

2. З'ясувати поняття та сутність дефініції «кіберсексуальне насильство» та його причини, форми та наслідки щодо дівчат і жінок та правові й соціально-педагогічні аспекти захисту осіб жіночої статі від кіберсексуального насильства.

3. Провести діагностику рівня обізнаності та оцінка частоти й форм кіберсексуального насильства щодо дівчат і жінок та опрацювати отримані результати.

4. Розробити програму соціально-педагогічної профілактики кіберсексуального насильства щодо осіб жіночої статі за результатами дослідження.

5. Надати практичні рекомендації соціальним педагогам та фахівцям соціальної сфери щодо ефективного запобігання і протидії кіберсексуальному насильству щодо дівчат і жінок.

У дослідженні було використано наступні **методи дослідження**: *теоретичні методи* (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення та систематизація наукових джерел, що відображають проблему дослідження); *емпіричні методи* (Опитувальник «Досвід переживання кіберсексуального насильства серед жінок та дівчат»); Опитувальник «Рівень обізнаності та сприйняття кіберсексуального насильства серед жінок та дівчат»; Модифікована методика діагностики суб'єктивного відчуття самотності (на основі Д. Рассела і М. Фергюсона)); *методи кількісної та якісної обробки результатів дослідження*.

База дослідження: дослідження було здійснено на базі Хмельницького міського Центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. У дослідженні взяли участь 35 респонденток, серед яких: 18 дівчат віком від 14 до 17 років та 17 жінок віком від 18 до 25 років.

Практичне значення дослідження полягає в розробці програми соціально-педагогічної профілактики кіберсексуального насильства щодо осіб жіночої статі «*Безпека онлайн*», а також практичних рекомендацій соціальним педагогам та фахівцям соціальної сфери щодо ефективного запобігання і протидії кіберсексуальному насильству щодо дівчат і жінок.

Розроблені у кваліфікаційній роботі матеріали мають прикладне значення та можуть використовуватися у діяльності закладів освіти, молодіжних центрів, центрів соціальних служб, громадських організацій, що працюють у сфері гендерної безпеки. Практичні рекомендації будуть корисні не тільки соціальним педагогам, а й класним керівникам, психологам, соціальними працівниками, батькам та студентам-майбутнім соціальним педагогам та фахівцям з соціальної роботи.

Апробація результатів дослідження. Результати проведеного нами дослідження були представлені у науковій публікації Остапчук Д., Романовська Л. Цифрове середовище як фактор ризику формування кіберсексуального насильства щодо дівчат і жінок. Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: надбання, проблеми, перспективи: Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Хмельницький, 22-23 травня 2025 року)/Ред. колегія: Василенко О. та ін./ М-во освіти і науки України, Хмельницький нац. ун-т., каф. соц. роб. і соц. педагог. Хмельницький: ХНУ, 2025. С. 318-322. (електронне видання)

Структура кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, переліку джерел посилання (50 найменувань, з них 32 іноземною мовою), 4 додатків. Загальний обсяг роботи становить 91 сторінку, з них обсяг основного тексту – 65 сторінок.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ІЗ ЗАПОБІГАННЯ КІБЕРСЕКСУАЛЬНОМУ НАСИЛЬСТВУ ЩОДО ДІВЧАТ І ЖІНОК

1.1 Поняття та сутність дефініції «кіберсексуальне насильство»

Поняття «кіберсексуальне насильство» є відносно новим явищем, що набуло широкого поширення за короткий проміжок часу у зв'язку з трансформацією традиційних форм сексуалізованого насильства під впливом цифрових технологій, які надали зловмисникам нові інструменти впливу, контролю та домінування. Новий тип насильства – кіберсексуальний – має власні форми прояву, механізми здійснення, психологічні та соціальні наслідки. Його поширеність викликає занепокоєння та створює серйозні ризики психічного здоров'я, фізичної безпеки та конфіденційності жінок та дівчат, а отже, потребує специфічних підходів до виявлення, запобігання й профілактики [48].

«Кіберсексуальне насильство» не має уніфікованого визначення ані в українському законодавстві, ані в офіційному міжнародному правовому дискурсі, що ускладнює не лише ідентифікацію таких випадків, а й розробку механізмів протидії. Водночас у науковій літературі й практиці соціальної роботи воно дедалі частіше використовується як узагальнюючий термін для опису дій сексуального характеру, які здійснюються з використанням цифрових технологій з метою приниження, шантажу, маніпуляції або контролю над іншою особою тощо.

Отже, кіберсексуальне насильство є узагальнюючим терміном, який позначає спектр шкідливих сексуально-агресивних дій, що здійснюються щодо жінок за допомогою або із використанням сучасних цифрових технологій [31]. Згідно з Н. Генрі та А. Пауелл, це «явище є багатогранним і включає шість окремих, але взаємопов'язаних категорій» [30].

У загальній рекомендації №35 Комітету ООН з ліквідації всіх форм дискримінації щодо жінок від 26 липня 2017 року було розширено визначення насильства щодо жінок за межі фізичного простору, включаючи «середовища, опосередковані технологіями», тим самим охоплюючи випадки онлайн-насильства та насильства, що здійснюється за допомогою інформаційно-комунікаційних технологій» [49, с. 7].

Згідно наукових поглядів Л. А. Найдьоновой, кібернасильство є «сучасною формою агресивної поведінки, що полягає у вчиненні жорстоких дій із використанням інформаційно-комунікаційних технологій з метою приниження особистості» [9, с. 9].

Науковиця В. В. Медведська же розглядає кібернасильство над жінками як «вчинення навмисних, систематичних, образливих або погрозливих дій з використанням електронних комунікаційних пристроїв, які підривають почуття безпеки жінки та викликають страх, паніку або ж страждання» [8, с. 11].

На думку дослідниць О. М. Головки, К. О. Шпак, А. А. Микити, кібернасильство є «навмисними та агресивними діями, що можуть здійснюватися як групою, так і окремою особою задля залякування, приниження та цькування іншої особи з використанням інформаційно-комунікативних засобів» [2, с. 2].

За А. Навін кіберсексуальне насильство «охоплює спектр правопорушень, що використовують цифрові платформи для сексуальної експлуатації» [39].

В. Чун надає таке визначення: «...концепція, що серйозно порушує сексуальне самовизначення та моральні права інших осіб у кіберпросторі за допомогою запису, зберігання, загрози та поширення» [35].

Кіберсексуальне насильство має низку характерних ознак, що відрізняють його від інших форм насильства:

- по-перше, воно має високий рівень анонімності, адже зазвичай здійснюється через інтернет-платформи, де особистість кривдника

часто прихована за вигаданим іменем, фейковим акаунтом або VPN-технологіями, що дозволяє кривдникам уникати ідентифікації та відповідальності;

- по-друге, цифровий контент легко копіюється та поширюється, а отже може миттєво потрапити до широкого кола осіб, залишитися в мережі на невизначений термін, призводячи до тривалих і повторюваних актів насильства навіть після припинення первинного контакту з кривдником, що спричиняє тривалий психологічний тиск;
- по-третє, такі дії мають транснаціональний та дистанційний характер – кривдник і жертва можуть перебувати в різних країнах, що ускладнює правову реакцію. Відсутність єдиного міжнародного правового регулювання, різниця в законодавстві різних держав і складність у налагодженні міждержавної співпраці створюють перешкоди для ефективного розслідування кіберправопорушень [48].

Крім того, кіберсексуальне насильство часто супроводжується явищем, відомим як pile-on effect або ефект «накопичення», коли до цькування однієї особи приєднується багато агресорів одночасно, що може суттєво посилити його шкоду [27]. Таким чином, цифрові платформи, що були першочергово створені для швидкого й зручного обміну контентом, у таких випадках мимоволі стають простором колективного насильства. Завдяки можливості миттєво поширювати повідомлення, залишати коментарі та створювати масові атаки на користувача, а технології часто використовуються агресорами для більш цілеспрямованого, нав'язливого й «ефективного» вчинення насильницьких дій, що може проявлятися у вигляді потоків сексуалізованих погроз, образ чи приниження під фото чи постами жертви, що надходять від десятків або навіть сотень користувачів одночасно. Така масовість не лише підсилює психологічний тиск, а й створює відчуття тотальної вразливості, відсутності підтримки й неможливості захисту в цифровому середовищі.

Кіберсексуальне насильство може здійснюватися у різних сегментах цифрового простору, зокрема на онлайн-платформах, таких як соціальні мережі, месенджери, ігрові сервіси та форуми тощо. Для його реалізації застосовується широкий спектр технічних інструментів – смартфони, комп'ютери, камери та інше обладнання для запису, що може використовуватися з метою зловживання, переслідування та контролю над жертвою. Якщо ми розглянемо більш широке розуміння насильства, викликаного технологіями, то інструменти можуть також включати GPS або супутникові навігатори, розумні годинники, фітнес-трекери та пристрої розумного будинку, а також спеціальні цифрові технології, такі як шпигунське та сталкерське програмне забезпечення [33].

Прикладом такої реалізації може слугувати відстеження за геолокацією в Instagram Stories, активністю у Facebook або часом останнього відвідування у Telegram. У деяких випадках агресори можуть отримати доступ до повідомлень через вебверсії месенджерів, а також завдяки відновленню паролів до акаунтів за допомогою спільного номера телефону або електронної пошти. Відомі ситуації, коли кривдники використовували банківські виписки, історію дзвінків або пересилання коштів у цифрових гаманцях, щоб простежити за місцезнаходженням або контактами жінки.

Водночас, ті самі або подібні технології можуть використовуватись і як інструмент захисту та підтримки постраждалих від цифрового насильства. Новітні розробки дають змогу зберігати важливу інформацію у хмарному середовищі, що дозволяє уникнути її виявлення кривдником на пристроях жертви. Це може стосуватися таких даних, як паспортні або ідентифікаційні номери, адреси кризових центрів чи докази насильства – особливо важливо у випадках, коли жінка намагається залишити аб'юзивне середовище.

Існують також технології, здатні маскувати активність користувача, роблячи її зовні «невидимою» – спеціальні програми можуть виглядати як звичайний калькулятор або кулінарна книга, відкриття яких можливе лише після введення коду. Окремі додатки автоматично очищують історію пошуку

або видаляють номери гарячих ліній, що раніше ставали причиною викриття жінок кривдниками. Саме тому прикладом безпечного функціонування часто наводять соціальні мережі на кшталт Snapchat, де контент зникає з пристроєм одразу після перегляду, знижуючи ризик виявлення [46, с. 22].

Водночас кіберсексуальне насильство визначається не лише технічними засобами чи платформами, через яке воно реалізується, а й соціальними факторами. Цифровий простір, попри видиму нейтральність, часто відтворює і закріплює наявні гендерні ієрархії та стереопити, посилюючи вразливість жінок та дівчат до систематичного кіберсексуального насильства [10], роблячи його не просто поширеним, а глибоко гендерованим явищем. Згідно визначення науковців С. Монтезанті та В. Терстон, цифрові технології та гендерно-обумовлене насильство взаємопов'язані на міжособистісному та структурному рівнях, а на індивідуальному рівні воно відображає та підсилює таку структурну динаміку, як сексизм та расизм [38].

Жінки та дівчата стають жертвами кіберсексуального насильства значно частіше, ніж чоловіки, і найбільш вразливими є представниці маргіналізованих груп, зокрема мігрантки, жінки з інвалідністю та учасниці ЛГБТКІ+-спільноти. Згідно з даними звіту *UN Women 2022* року, майже кожна третя жінка віком до 35 років стикалась із сексуалізованими формами насильства в інтернеті [20, с. 5]. Важливо підкреслити, що навіть віртуальна присутність, асоційована з жіночою ідентичністю, зумовлює підвищений ризик насильства: користувачі, які застосовують жіночі імена або прізвиська у чатах, соціальних групах та онлайн-іграх, значно частіше отримують загрозові повідомлення й контент сексуального характеру [21].

Соціальні уявлення про жінку як об'єкт споглядання, задоволення чи сексуального володіння проникають у цифрове середовище без критичного осмислення, відображаючись у контенті, комунікації та онлайн-взаємодіях. Масова культура – від порнографічних сюжетів до реклами й популярних трендів – сприяє об'єктивації жіночого тіла, створюючи підґрунтя для

нормалізації агресії, сексуалізованого цькування та порушення особистих меж. Унаслідок цього дівчата, особливо в підлітковому віці, починають засвоювати погляд «зі сторони» як основну оптику сприйняття себе. Коли вони регулярно стикаються із сексуалізованими зображеннями в соціальних мережах, зростає ризик того, що вони сприйматимуть власне тіло як об'єкт, цінний передусім за зовнішність, що у свою чергою, негативно впливає на формування самооцінки, образу тіла, психоемоційний стан і здатність до самореалізації [43, с. 2].

Жінки й дівчата стають не випадковими, а системно цільовими об'єктами погроз, приниження, поширення небажаного контенту й вторгнення в приватне життя. Такі практики не лише завдають глибоких психологічних травм, а й призводять до самоцензури, відчуження від публічного цифрового простору, втрати професійних можливостей та ослаблення голосу жінок у суспільному діалозі. Ігнорування чи знецінення гендерного виміру цього явища лише поглиблює нерівність і нівелює зусилля з протидії насильству в онлайн-середовищі.

1.2 Причини, форми та наслідки кіберсексуального насильства щодо дівчат і жінок

Відповідно до дослідження проекту «*Cybersafe*» [25, с. 42], існує кілька причин виникнення кіберсексуального насильства, проте найчастіше його сприймають як жарт або розвагу. Серед основних мотивацій, що спонукають до вчинення кібернасильства, виділяють такі:

- бажання пожартувати чи повеселитися;
- намір завдати шкоди іншій особі;
- помста за попередній негативний досвід або образу;
- прагнення до визнання та поваги серед однолітків;

- тиск із боку соціального оточення або страх бути виключеним із групи [25, с. 42].

Як зазначено в проєкті «*deSHAME*», кіберсексуальне насильство виникає під впливом складного поєднання суспільних, міжособистісних, вікових і партнерських чинників, які активізуються та поширюються за допомогою цифрових технологій [28]:

1. *Суспільні чинники* охоплюють загальний соціальний клімат та ширші соціальні процеси, зокрема поширену культуру сексуалізації, мізогінії та гомофобії, які залишаються недостатньо критикованими або навіть ігноруються на загальному рівні [32]. У масовій культурі часто нормалізується образ жінки як об'єкта сексуального задоволення, що сприяє спотворенню уявлень про межі дозволеного, крім того, брак цифрової освіти та правової обізнаності у суспільстві створює сприятливий ґрунт для безкарності агресорів [25, с. 11].

2. *Міжособистісні чинники* включають взаємодію між особами в різних площинах – у родині, шкільному колективі, серед друзів та однолітків тощо. Зокрема, молодь часто прагне схвалення та прийняття в середовищі однолітків, що створює тиск брати участь у сексуальних діях або поширювати інтимний контент. Така поведінка може здаватися нормальною через поширене уявлення «усі так роблять», навіть якщо це не відповідає дійсності. У випадку порушення очікуваних норм учасники групи можуть принижувати або висміювати людину, що часто відбувається в онлайн-просторі. Крім того, цінності, поширені в середовищі однолітків, формують у молоді уявлення про стосунки, іноді нормалізуючи насильницьку поведінку.

3. *Вікові чинники* стосуються особливостей розвитку особистості в підлітковому та юнацькому віці. У цей період молодь схильна до ризикованої поведінки, прагнення самоствердження, експериментування та пошуку нових вражень, водночас, критичне мислення і здатність усвідомлювати наслідки своїх дій ще не сформовані повною мірою. Уразливість до зовнішнього впливу, брак досвіду в межуванні особистого простору та недостатня

інформованість про безпечну онлайн-комунікацію збільшують ризик потрапляння в ситуацію кіберсексуального насильства.

4. *Партнерські чинники* виявляються у контексті романтичних або інтимних стосунків, де часто спостерігається цифровий контроль або зловживання довірою. У токсичних чи аб'юзивних стосунках партнери можуть використовувати цифрові технології для примусу, контролю або шантажу. Однією з поширених форм є «порно-помста» – поширення інтимних матеріалів з метою помсти після розриву. Ігнорування принципу згоди та тискування на партнера з метою отримання інтимного контенту свідчать про глибше нерозуміння меж і поваги у відносинах [25, с. 12].

Водночас, цифрова безкарність є однією з основних умов поширення кіберсексуального насильства. Унаслідок недостатньої правової врегульованості, обмеженої можливості верифікації особи кривдника та складності притягнення його до відповідальності, значна частина таких правопорушень залишається непокараною, що не лише сприяє повторенню насильницьких дій, а й призводить до втрати довіри з боку жертв до правоохоронної та судової системи.

Хоча кібернасильство існує вже кілька років, його конкретні форми лише нещодавно почали визначати та розуміти [37, с. 5]. Розглянемо їх детальніше:

Кіберсталкінг – це форма онлайн-агресії, що здійснюється за допомогою електронних або цифрових засобів. Він має методичний та наполегливий характер і включає повторювані інциденти. Його вчиняє одна й та сама особа; водночас, він може підривати відчуття безпеки особи, проти якої вчиняється [26].

Згідно Н. Генрі та А. Пауелл, кіберсталкінг може включати сексуальні домагання чи вимоги, погрози насильством і стеження за місцем перебування жертви за допомогою різноманітних доступних інструментів і технологій [32]. До форм його прояву належать:

- електронні листи, текстові повідомлення (SMS) або миттєві повідомлення, що мають образливий чи погрозливий характер;

- образливі коментарі, розміщені в інтернеті;
- інтимні фотографії або відео, поширені в інтернеті або через мобільний телефон.

Кіберпереслідування же має спільні риси з кіберсталкінгом, але відрізняється за характером, інтенсивністю та рівнем загрози. Воно характеризується надсиланням погрозливих чи образливих повідомлень, публікацією принизливого контенту, створення веб-сайтів або дописів, що спрямовані на цькування конкретної особи [37].

Така поведінка завдає емоційної шкоди, але зазвичай не передбачає реального стеження. За визначенням Мічиганського технологічного університету, його різниця з кіберсталкінгом полягає в тому, що кіберпереслідування зазвичай не містить достовірної або реальної загрози [24].

Мова ворожнечі є загальним терміном, який охоплює всі форми поведінки, що публічно підбурюють до насильства або ненависті щодо групи людей або її представника, визначених за ознаками раси, кольору шкіри, релігії, походження чи національного або етнічного коріння [40].

Мова ворожнечі проти жінок же розуміється як пропаганда, сприяння або підбурювання до приниження, ненависті чи очорнення жінки чи групи жінок у будь-якій формі, а також домагання, образи, негативні стереотипи, стигматизація чи погрози та виправдання цих форм вираження поглядів за ознакою статі чи гендеру. Зазвичай вона включає сексуалізацію, об'єктивацію, коментарі про приниження тіла, а також принизливі коментарі та погрози згвалтуванням.

За словами С. Френди та ін. основою для цієї форми кіберсексуального насильства є сексизм та мізогінія [41]. Хоч за своєю суттю мова ворожнечі в цифровому вимірі не відрізняється від подібних проявів в офлайн-середовищі, вона супроводжується специфічними викликами, пов'язаними з особливостями онлайн-контенту та його регулювання, такими як постійність, мобільність та анонімність [23].

Діпфейк – фотореалістичні фальшиві зображення, відео або голосові записи, які були алгоритмічно згенеровані або оброблені [34] для створення оманливого та непогодженого сексуально відвертого контенту. Використовуючи алгоритми штучного інтелекту, зловмисники можуть безперешкодно накладати риси обличчя нічого не підозрюючих осіб на відверті зображення або відео, що ускладнює візуальне розпізнавання підробки або факт маніпуляції зображенням [22, с. 4].

Жінки та дівчата, що пережили кіберсексуальне насильство з використанням діпфейку, можуть зіткнутися з переслідуваннями, репутаційною та емоційною шкодою, а також з правовими наслідками, що виникають внаслідок поширення маніпульованого контенту без їхньої згоди. Зростання сексуального насильства на основі фейкових зображень порушує складні правові та етичні питання щодо конфіденційності, згоди та онлайн-переслідувань [22].

Доксинг – це навмисне збирання, розкриття та поширення особистої інформації про людину без її згоди, зазвичай у відкритому доступі в інтернеті. Така інформація включає особисті дані та конфіденційні дані (домашня адреса, фотографії, ім'я жертви або імена членів її родини). Інформація, поширена в Інтернеті, також може бути використана великою кількістю злочинців у кампаніях переслідування та погроз зі значними психологічними наслідками. Оскільки інформація зазвичай дозволяє фізично визначити місцезнаходження жертв, доксинг також може бути передвісником насильства у фізичному світі.

Кетфішинг – різновид онлайн-обману, коли особа створює фальшивий акаунт у соціальних мережах або на сайтах знайомства шляхом встановлення дружнього видавання себе за іншу людину та встановлення дружнього або романтичного контакту з метою введення в оману [3].

«*Порно помста*» є поширенням приватних матеріалів сексуального характеру, фотографій чи відео, іншої особи без її згоди та з метою приниження або залякування жертви [37, с. 9].

Кіберсексуальне насильство має прямий вплив на жертв, перш за все з точки зору психічного здоров'я, що відображається у збільшенні випадків депресії та тривожних розладів. Анонімність агресора, швидкість розповсюдження інформації та постійна доступність до жертви через цифрові платформи створюють відчуття безпорадності й постійного переслідування, що може призводити до ізоляції, зниження самооцінки, соціального відчуження, а в окремих випадках і до суїцидальних думок або спроб.

Литовська дослідниця Ю. Кукліте виділяє три рівні наслідків кіберсексуального насильства [36, с. 4]:

- Міжособистісний рівень характеризується психологічними травмами, зниженням самооцінки, соціальною ізоляцією та втратою почуття безпеки в онлайн-просторі; ситуацію ускладнює низький рівень цифрової грамотності, відсутність навичок кіберетики та нездатність своєчасно розпізнати й зупинити онлайн-агресію.

- Підприємницький рівень проявляється у втраті продуктивності, емоційному вигоранні працівників, фінансовій, немайновій та репутаційній шкоді, водночас можуть бути юридичні наслідки для роботодавців, які не забезпечують належний захист персоналу [36, с. 3].

- Державний рівень характеризується соціальними конфліктами, політичними збитками, зниженням довіри до інституцій та дестабілізацією суспільства.

Крім того дівчата та жінки, які зазнають сексуального насильства в Інтернеті, часто стикаються з публічним приниженням, цькуванням, ганьбою, звинуваченнями та стигматизацією. Це може мати негативні наслідки як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі, що призводить до низької самооцінки, психосоматичних симптомів, таких як головний біль або біль у животі, постійного відчуття тривоги, страху, відчаю чи безнадії.

Людина може переживати глибоке почуття провини та сорому, демонструвати емоційну нестабільність, агресивність, схильність до ризикованої поведінки, зокрема вживання алкоголю чи наркотичних речовин. Водночас можливе раннє залучення до сексуального життя, розвиток психічних розладів, депресивного стану, втрата довіри до близького оточення, включно з батьками. Ускладнення можуть охоплювати й навчання (до прикладу, зниження успішності чи відсторонення від соціального життя) [7, с. 15].

Поширення онлайн-насильства має масштабний характер, що лише посилює його руйнівні наслідки. Те, що раніше залишалося у межах приватного простору, сьогодні може блискавично стати надбанням величезної онлайн-спільноти: цифрові зображення чи відеозаписи можуть залишатися у мережі на невизначений термін, що створює ризик повторної віктимізації [7, с. 15]. Сам факт можливості публікації принизливого матеріалу в Інтернеті викликає у багатьох дівчат відчуття страху, незахищеності та приреченості.

Хоч переживання подібного досвіду є індивідуальним, не можна заперечувати, що кіберсексуальне насильство має такий самий руйнівний вплив, як і насильство в офлайновому середовищі. Попри відсутність фізичних ушкоджень, онлайн-атаки здатні охопити набагато ширше коло людей і часто залишаються без юридичних безкарними, навіть коли докази відкрито зберігаються в мережі.

Отже, кіберсексуальне насильство може мати значний вплив на фізичне здоров'я. Жертви також можуть стикатися з проблемами у стосунках, боячись повторення насильства або соціального осуду, водночас, наслідки кіберсексуального насильства не обмежуються лише особистими стражданнями жертв, але й мають значний соціальний вплив – може погіршуватись ставлення до технологій, створюючи бар'єри для відкритого спілкування та використання Інтернету.

1.3 Правові та соціально-педагогічні аспекти захисту осіб жіночої статі від кіберсексуального насильства

Кіберсексуальне насильство щодо дівчат і жінок залишається однією з найбільш складних форм насильства у цифровому середовищі, що призводить до комплексних негативних наслідків для постраждалих. В умовах розширення можливостей онлайн-комунікацій посилюється необхідність у створенні ефективних механізмів захисту та запобігання такого виду насильства.

Правові аспекти протидії кіберсексуальному насильству включають як міжнародні механізми захисту прав людини, так і національне законодавство, яке поступово адаптується до нових реалій кіберпростору. Водночас соціально-педагогічні підходи відіграють ключову роль у попередженні таких проявів, передусім через просвітницьку діяльність, розвиток цифрової грамотності та формування навичок самозахисту у молоді. Поєднання правових і педагогічних зусиль є необхідною умовою ефективної протидії кібернасильству та підтримки дівчат і жінок, які зазнають цифрової агресії.

Особливої уваги потребує розвиток гендерно чутливого підходу в освітньому середовищі, а також запровадження навчальних модулів, що охоплюють цифрову безпеку, етичну поведінку в мережі, правові аспекти захисту особистості в інтернеті.

Захист прав і свобод дівчат і жінок у цій сфері потребує комплексного підходу, що охоплює як правові механізми запобігання та відповідальності за вчинення правопорушень, так і соціально-педагогічні заходи підтримки, просвіти та формування безпечної поведінки в цифровому просторі.

Водночас, соціально-педагогічна діяльність повинна враховувати індивідуальні особливості дівчат і жінок, їх психологічний стан, життєвий досвід, культурний контекст та соціальне оточення. Соціальний педагог виступає посередником між особистістю й соціумом, фахівцем, здатним

створювати умови для безпечного інформаційного середовища та захисту прав жінок і дівчат.

У зв'язку з цим виникає потреба у детальному розгляді правових аспектів регулювання кіберсексуального насильства, аналізі чинного законодавства та міжнародних норм, а також вивченні соціально-педагогічних підходів, спрямованих на запобігання, раннє виявлення та надання допомоги постраждалим дівчатам і жінкам.

У більшості країн досі бракує законодавства для захисту жінок та дівчат від кіберсексуального насильства. З огляду на те, що жінки часто непропорційно сильно страждають від онлайн-насильства, посилення законів, що захищають від кібердомагань та булінгу, може значно допомогти зробити онлайн-простір для них безпечнішим [1].

За аналізом бази даних Світового банку та бази даних «Жінки, бізнес і право» лише 58 зі 190 країн (рис. 1.1) прийняли певні нормативно-правові акти, що означає, що лише близько 30% жінок та дівчат можуть бути захищені законом від кіберсексуального насильства [45, с. 3].

На рисунку 1.1 представлено сучасний стан законодавства в світі щодо захисту від кібернасильства.

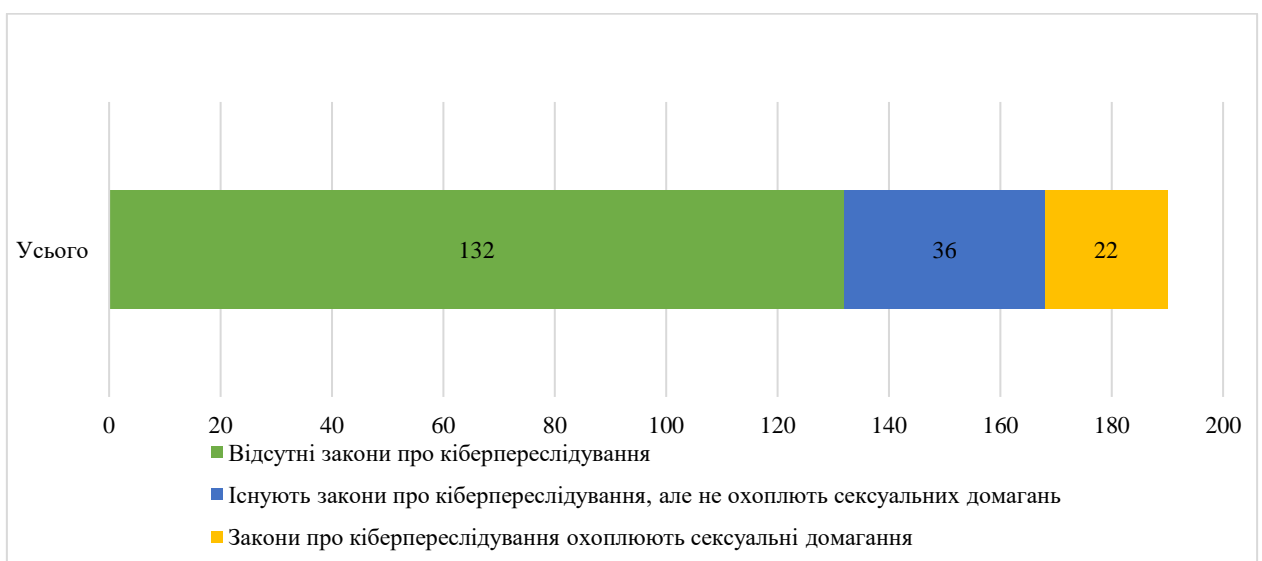

Рисунок 1.1 – Сучасний стан законодавства в світі щодо захисту від кібернасильства

Як бачимо з рисунку 1.1, у цілому закони щодо захисту від кібернасильства частіше були ухвалені в країнах з високим рівнем доходу, ніж у країнах із середнім чи низьким доходом. Проте навіть серед розвинених країн тільки близько третини мають такі закони. Якщо дивитись в розрізі регіонів, то половина країн Південної Азії має законодавство проти кібердомагань (50%). Далі йдуть країни Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) – 13 (38%). Найгірша ситуація в регіонах Близького Сходу і Північної Африки, 4 країни (20%) та в країнах південніше Сахари – 12 країн (25%) (рис 1.2) [45, с. 4].

На рисунку 1.2 представлено стан наявності законодавства щодо захисту від кібернасильства в розрізі регіонів.

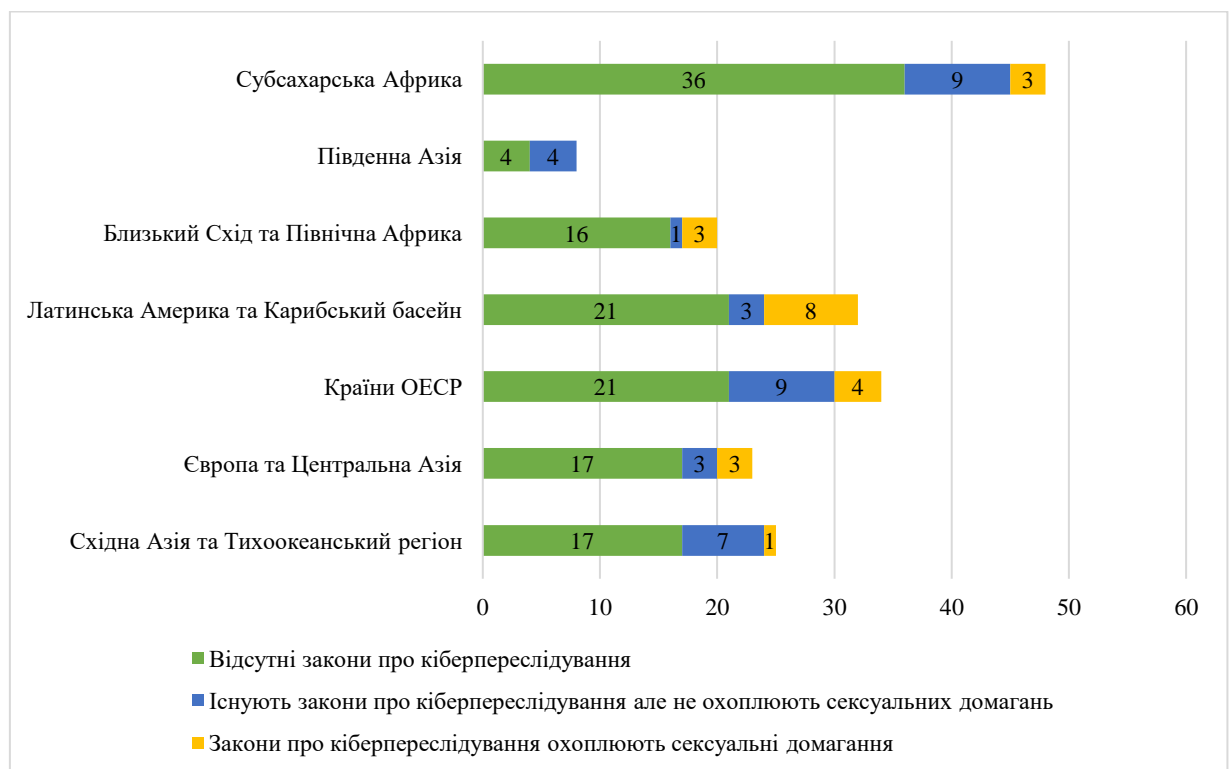

Рисунок 1.2 – Стан наявності законодавства щодо захисту від кібернасильства в розрізі регіонів

Таким чином, як бачимо з рисунку 1.2, з вибірки в 190 країн лише 27% з них мають закони, які мають на меті захист від кіберсексуального

насильства, що вказує на важливість детального вивчення існуючих правових механізмів та соціально-педагогічних заходів щодо запобігання кіберсексуальному насильству стосовно жінок і дівчат [45, с. 4].

Отже, хоч і не існує стандартної міжнародно-правової бази, яка б цілеспрямовано регулювала кіберсексуальне насильство в Інтернеті, низка міжнародно-правових документів визнає важливість цієї проблеми та наголошує на необхідності розробки чіткого законодавства та керівних принципів щодо відповідальності.

Основоположним документом, який регулює питання насильства щодо жінок, виступає Стамбульська конвенція Ради Європи, що є однією з найбільш широких та всеосяжних міжнародних угод щодо правого регулювання у сфері запобігання насильству щодо жінок. Не дивлячись на те, що сама конвенція безпосередньо не розглядає інтернет-насильство, вказується, що держави-учасники повинні вживати заходів для захисту жінок від усіх форм насильства, включаючи ті, що можуть мати місце в онлайн-середовищі [16], водночас, розширюється поняття насильства, аби воно охоплювало всі можливі форми, включаючи нові загрози, які з'являються через нові виклики.

Ще одним ключовим міжнародно-правовим документом, що регулює питання цифрового середовища є Конвенція Ради Європи про кіберзлочинність, відома також як *Будапештська конвенція* [4]. Цей акт встановлює процедурні інструменти та механізми міжнародної взаємодії у сфері боротьби з кіберзлочинністю й злочинами, пов'язаними з електронними доказами. Водночас Будапештська Конвенція не містить прямих положень щодо протидії кіберсексуальному насильству над жінками, однак разом із положеннями Стамбульської конвенції вона може бути використана для притягнення до відповідальності за прояви насильства у цифровому просторі [1].

Лансаротська конвенція, хоч і не стосується безпосередньо кіберсексуального насильства, передбачає необхідність криміналізації всіх

проявів жорстокого поводження з дітьми, включаючи випадки насильства, що відбуваються у цифровому середовищі, зокрема сексуальну експлуатацію та сексуальне насильство в інтернеті [5].

Як і більшість країн світу та Європи, Україна володіє окремими інструментами для боротьби з насильством в онлайн-сфері та/або за допомогою технологій, однак не має цілісного механізму захисту чи притягнення до відповідальності.

За даними Європейського інституту із гендерної рівності визначено форми кібернасильства, що вважаються окремим правопорушенням на рівні держав-членів, що представлені у Таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Форми кібернасильства, що вважаються окремим правопорушенням на рівні держав-членів

Країна-член ЄС	Форми кібернасильства
Бельгія	Онлайн-грумінг
Болгарія	Онлайн-грумінг, Онлайн-мова ненависті
Чехія	Кібербулінг, кібердомагання, кіберсталкінг, онлайн-погрози
Німеччина	Кібербулінг, кібердомагання, кіберсталкінг, онлайн-грумінг, апскьортинг
Греція	Кібербулінг, кібердомагання, кіберсталкінг, онлайн-грумінг, онлайн-мова ненависті, онлайн-погрози
Іспанія	Кібербулінг, кіберпереслідування, кіберсталкінг, онлайн-грумінг
Франція	Онлайн-грумінг, крадіжка онлайн-ідентичності
Хорватія	Онлайн-спіч ненависті
Італія	Кібербулінг, несанкціоноване розповсюдження інтимних зображень

Продовження Таблиці 1.1	
Кіпр	Кібербулінг, кіберпереслідування, кіберсталкінг, онлайн-грумінг, онлайн-спіч ненависті
Латвія	Онлайн-грумінг
Литва	Кібербулінг, онлайн-грумінг
Люксембург	Онлайн-грумінг
Мальта	Кіберсталкінг
Нідерланди	Онлайн-грумінг
Австрія	Кібербулінг, кіберпереслідування, кіберсталкінг
Португалія	Онлайн-грумінг
Румунія	Кіберпереслідування, кіберсталкінг, несанкціоноване розповсюдження інтимних зображень, онлайн-спіч ненависті, онлайн-погрози, порно-помста
Словенія	Кібербулінг, кіберпереслідування, кіберсталкінг, онлайн-грумінг
Фінляндія	Кібербулінг, онлайн-грумінг, онлайн-спіч ненависті

Отже, як видно з таблиці 1.1, існує суттєва різноманітність у підходах держав-членів ЄС до визнання окремих форм кібернасильства як правопорушень. Деякі країни, такі як Німеччина, Греція чи Румунія, мають широкий спектр криміналізованих дій, включаючи кібербулінг, кіберсталкінг, грумінг та розповсюдження інтимного контенту без згоди. Натомість інші держави обмежуються лише окремими проявами, наприклад, онлайн-грумінгом, що свідчить про відсутність єдиних стандартів законодавчого регулювання в межах ЄС і підкреслює необхідність гармонізації правових механізмів, що забезпечують ефективний захист дівчат і жінок у цифровому просторі.

Як більшість європейських та світових держав, Україна володіє окремими інструментами для боротьби з насильством у цифровому

середовищі, однак не має цілісного механізму захисту чи притягнення до відповідальності, що зумовлено відносною новизною самого явища та динамічністю розвитку цифрових загроз.

Водночас, існує низка законів, що регулюють безпеку в кібер-просторі. До них відносяться:

- Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [15].
- Закон України «Про електронні комунікації» [11].
- Закон України «Про захист персональних даних» [13].
- Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» [14].
- Закон України «Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах» [12].

Важливим кроком у цьому напрямі також стало ухвалення *Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року*, де наголошується на необхідності реагування на сучасні виклики, пов'язані з гендерною нерівністю в цифровому середовищі [17]. Відповідно до стратегії, передбачено низку заходів щодо протидії насильству в інтернеті, зокрема, розвиток служб підтримки, проведення аналітичних досліджень, підготовку звітів щодо виявлених випадків кібернасильства та підвищення рівня цифрової обізнаності серед населення.

Варто зазначити, що кримінальне законодавство України передбачає відповідальність за злочини сексуального характеру в *рамках Розділу IV Кримінального кодексу України* [6], зокрема статті 153, 163, 301-2 тощо. Ці положення мають потенціал бути застосованими і до окремих проявів кіберсексуального насильства, хоча чинне формулювання закону не завжди дозволяє повноцінно охопити специфіку правопорушень, що здійснюються в цифровому середовищі.

Отже, за останні роки Україна прийняла низку законів, що регулюють питання кібербезпеки, які стали правовою основою кібербезпеки в країні [18], але досі відсутня правова норма, яка б передбачала відповідальність за вчинення сексуалізованого насильства з використанням цифрових технологій, водночас, законодавство досі не має визначення поняття «кіберсексуальне насильство», у зв'язку з чим правоохоронні органи та судові інстанції мають обмежені можливості для ефективного реагування на подібні правопорушення. Відтак, реалізація права на захист від сексуального насильства, яке відбувається у віртуальному просторі, значно ускладнена саме через прогалини у чинній нормативно-правовій базі.

Висновки до розділу

Реалії цифрової доби вимагають переосмислення традиційних форм соціально-педагогічної роботи, особливо в контексті захисту вразливих груп населення від новітніх загроз. Однією з таких загроз, що стрімко поширюється серед молоді, зокрема дівчат і жінок, є кіберсексуальне насильство. Цей феномен охоплює різноманітні форми сексуалізованої агресії, що здійснюються через електронні засоби комунікації – від надсилання непристойного контенту до шантажу інтимними матеріалами. У такому контексті особливої значущості набуває соціально-педагогічна діяльність як система заходів, що забезпечує не лише вияв і супровід постраждалих, а й формування профілактичного середовища в освітніх та соціальних установах.

Таким чином, кіберсексуальне насильство є узагальнюючим терміном, що стосується спектру сексуально-агресивних дій, що здійснюються по відношенню щодо дівчат та жінок за допомогою або із використанням сучасним цифрових технологій.

Причини кіберсексуального насильства мають комплексний характер і включають поєднання суспільних, міжособистісних, вікових та партнерських чинників, серед основних яких варто виокремити поширення культури сексуалізації й мізогінії у суспільстві, низький рівень цифрової та правової обізнаності, тиск з боку однолітків і прагнення до визнання, емоційну нестабільність та схильність до ризикованої поведінки в підлітковому віці, а також цифровий контроль у токсичних стосунках. Важливим чинником є також відчуття безкарності агресорів через анонімність і слабкі механізми правового регулювання.

Правовий аналіз засвідчив відсутність уніфікованого підходу до регулювання кіберсексуального насильства на рівні держав-членів ЄС. Лише частина країн визнає певні форми кібернасильства – зокрема кіберсталкінг, онлайн-грумінг чи розповсюдження інтимного контенту без згоди – окремими кримінальними правопорушеннями. Водночас значна кількість країн обмежується загальними нормами або зовсім не фіксує такі дії в законодавстві, що свідчить про високий рівень фрагментарності законодавства – це, у свою чергу, створює значні бар'єри для ефективного захисту постраждалих, ускладнює статистичний облік і правозастосування та дозволяє кривдникам уникати відповідальності, особливо в умовах анонімності й транскордонності цифрового простору.

Вивчення теоретичних засад соціально-педагогічної протидії кіберсексуальному насильству дозволяє визначити концептуальні підходи, принципи, цілі та напрями профілактичної роботи. Воно також дає змогу окреслити роль фахівця соціальної сфери у попередженні ризикованої онлайн-поведінки, підвищенні рівня цифрової обізнаності та формуванні навичок безпечного користування інформаційно-комунікаційними технологіями. Теоретичне обґрунтування таких дій є важливим підґрунтям для створення ефективних програм підтримки й захисту дівчат і жінок, а також інтеграції соціально-педагогічного компоненту у ширшу стратегію безпеки цифрового середовища.

РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМ ТА МЕТОДІВ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ІЗ ЗАПОБІГАННЯ КІБЕРСЕСУАЛЬНОМУ НАСИЛЬСТВУ ЩОДО ДІВЧАТ І ЖІНОК

2.1. Діагностика рівня обізнаності, оцінка частоти та форм і методів кіберсексуального насильства щодо дівчат і жінок

Здійснивши теоретичний аналіз досліджуваної проблеми у першому розділі нашої кваліфікаційної роботи ми з'ясували, що на тлі зростання кіберзагроз і недостатньої обізнаності про їх наслідки особливої актуальності набуває емпіричне дослідження форм і методів соціально-педагогічної діяльності, спрямованої на попередження кіберсексуального насильства. Оскільки теоретичне осмислення проблеми має бути доповнене практичними спостереженнями, важливо проаналізувати, як саме проявляється це явище в реальному житті, які фактори сприяють його виникненню та які підходи виявляються найбільш ефективними в роботі з дівчатами і жінками, що зазнають сексуалізованої агресії у цифровому просторі. Визначення потреб, ризиків та рівня обізнаності цільової аудиторії є ключовим етапом у розробці дієвих соціально-педагогічних профілактичних програм.

У межах даного розділу ми здійснили аналіз результатів дослідження, яке охоплює діагностику поширених форм кіберсексуального насильства, оцінку рівня поінформованості жінок і дівчат, а також практичну розробку соціально-педагогічної програми, спрямованої на профілактику та мінімізацію наслідків цього явища.

Проведене нами дослідження має на меті не лише виявити наявні проблеми, а й запропонувати конкретні практичні рекомендації для фахівців соціальної сфери та освітян, що дозволяє забезпечити більш ефективну допомогу постраждалим дівчатам та жінкам та сприяти формуванню безпечного середовища у цифровому просторі.

Для повноцінного аналізу проблеми кіберсексуального насильства та визначення напрямів соціально-педагогічної підтримки важливо не лише зібрати об'єктивну інформацію про поширеність і форми цього явища, а й дослідити рівень обізнаності, сприйняття та суб'єктивні переживання дівчат і жінок. З цією метою нами було проведено комплексну діагностику із використанням трьох взаємодоповнювальних методик:

- ✓ Опитування «Рівень обізнаності та сприйняття кіберсексуального насильства серед жінок та дівчат», яке дозволило з'ясувати, наскільки респондентки розуміють суть цього виду насильства, його прояви та наслідки, а також які асоціації й оцінки викликає у них ця проблема.
- ✓ Опитування «Досвід переживання кіберсексуального насильства серед жінок та дівчат», що було спрямоване на виявлення фактичного досвіду респонденток, частоти та форм прояву.
- ✓ Модифікована нами методика діагностики суб'єктивного відчуття самотності (на основі Д. Рассела і М. Фергюсона), яка допомогла з'ясувати можливий зв'язок між пережитим насильством у цифровому середовищі та емоційно-психологічним станом дівчат і жінок, зокрема їхнім відчуттям соціальної ізоляції.

Дослідження проводилося на базі Хмельницького міського Центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. У ньому взяли участь 35 респонденток, серед яких: 18 дівчат віком від 14 до 17 років та 17 жінок віком від 18 до 25 років. Опитування проводилося в онлайн-форматі з використанням опитування як основного методу збору даних.

Таким чином, використання зазначених методик у сукупності дозволило отримати глибшу картину ситуації з кіберсексуальним насильством та визначити важливі соціально-психологічні аспекти, які необхідно враховувати у процесі профілактики та надання допомоги постраждалим.

Перше опитування «Рівень обізнаності та сприйняття кіберсексуального насильства серед жінок та дівчат» було розроблено з

метою дослідження рівня обізнаності жінок та дівчат щодо сутності кіберсексуального насильства, оцінка сприйняття його серйозності як соціальної проблеми, визначення поширеності випадків свідчення або переживання такого насильства серед дівчат і жінок, а також аналіз знань респондентів про основні форми кіберсексуального насильства, можливі дії у випадку його виникнення, обізнаність із законодавчим регулюванням та ставлення до ролі соціальних мереж і загального рівня інформованості суспільства. Опитувальник містить з 10 запитань, де респонденти мали змогу обрати один варіант відповіді (Додаток А).

Отже, проаналізуємо дані, які ми отримали в ході авторського опитувальника «Рівень обізнаності та сприйняття кіберсексуального насильства серед жінок та дівчат»:

На перше запитання «Чи знаєте ви, що таке кіберсексуальне насильство?» 30 респондентів (85,7%) обрали відповідь «Так», 4 (11,4%) – «Не можу визначитись», та лише 1 респондентка (2,9%) обрала відповідь «Ні».

1. Чи знаєте ви, що таке кіберсексуальне насильство?

35 відповідей

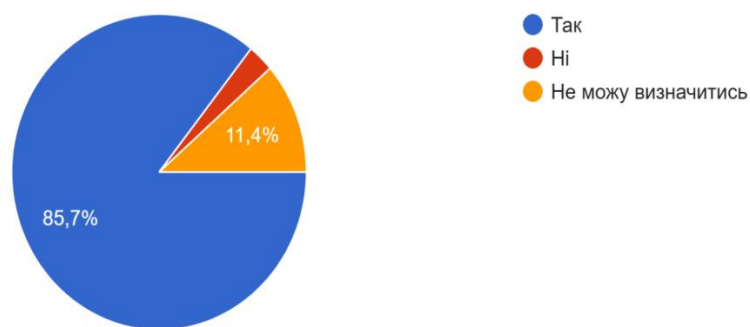

Рисунок 2.1 – Розподіл відповідей на питання №1 опитувальника «Рівень обізнаності та сприйняття кіберсексуального насильства серед жінок та дівчат».

На друге запитання «Чи вважаєте ви, що кіберсексуальне насильство є серйозною проблемою в сучасному суспільстві?» 35 респондентів (100%) обрали відповідь «Так», жодної відповіді «Ні» або «Не можу визначитись».

2. Чи вважаєте ви, що кіберсексуальне насильство є серйозною проблемою в сучасному суспільстві?
35 відповідей

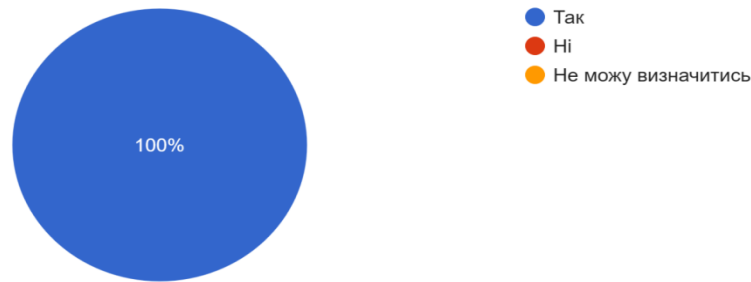

Рисунок 2.2 – Розподіл відповідей на питання №2 опитувальника «Рівень обізнаності та сприйняття кіберсексуального насильства серед жінок та дівчат».

На третє запитання «Чи були свідками того, як інші особи (особливо дівчата чи жінки) зазнавали кіберсексуального насильства?» 28 респондентів (80%) обрали відповідь «Так», 6 (17,1%) обрало «Ні» і лише 1 респондентка (2,9%) обрала відповідь «Не можу визначитись».

3. Чи були свідками того, як інші особи (особливо дівчата чи жінки) зазнавали кіберсексуального насильства?
35 відповідей

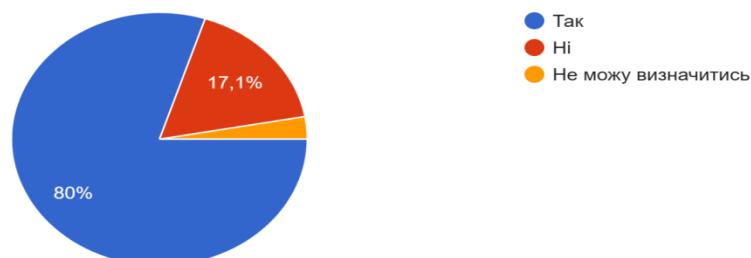

Рисунок 2.3 – Розподіл відповідей на питання №3 опитувальника «Рівень обізнаності та сприйняття кіберсексуального насильства серед жінок та дівчат».

На четверте запитання «Чи вважаєте ви, що дівчата та жінки частіше стають жертвами кіберсексуального насильства, ніж чоловіки?» 34 респондентів (97,1%) обрали відповідь «Так», лише 1 (2,9%) обрала «Не можу визначитись» та жодної відповіді «Ні».

4. Чи вважаєте ви, що дівчата та жінки частіше стають жертвами кіберсексуального насильства, ніж чоловіки?
35 відповідей

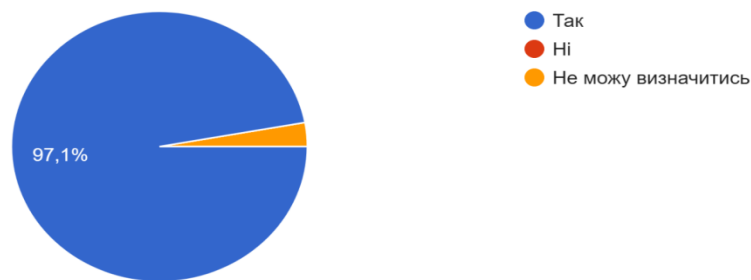

Рисунок 2.4 – Розподіл відповідей на питання №4 опитувальника «Рівень обізнаності та сприйняття кіберсексуального насильства серед жінок та дівчат».

На п'яте запитання «Чи вмієте ви розпізнавати основні форми кіберсексуального насильства?» 24 респондентів (68,6%) обрали відповідь «Так», 3 особи (8,6%) зазначило відповідь «Ні», та 8 (22,9%) – «Не можу визначитись».

5. Чи вмієте ви розпізнавати основні форми кіберсексуального насильства?
35 відповідей

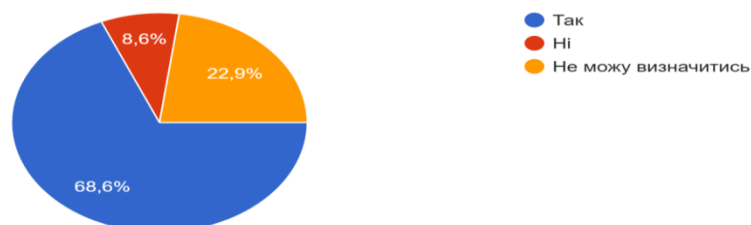

Рисунок 2.5 – Розподіл відповідей на питання №1 опитувальника «Рівень обізнаності та сприйняття кіберсексуального насильства серед жінок та дівчат».

На шосте запитання «Чи знаєте ви, як діяти у випадку кіберсексуального насильства (напр., куди звертатися по допомогу)?» 20 респондентів (57,1%) обрали відповідь «Ні», 10 (28,6%) обрало «Так» і 5 респондентів (14,3%) обрало «Не можу визначитись».

6. Чи знаєте ви, як діяти у випадку кіберсексуального насильства (напр., куди звертатися по допомогу)?
35 відповідей

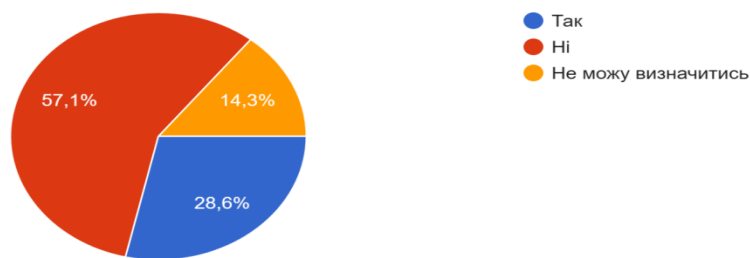

Рисунок 2.6 – Розподіл відповідей на питання №6 опитувальника «Рівень обізнаності та сприйняття кіберсексуального насильства серед жінок та дівчат».

На запитання №7 «Чи чули ви про законодавче регулювання кіберсексуального насильства в Україні?» 25 респондентів (71,4%) обрали відповідь «Ні», 7 (20%) обрало «Так» і 3 респонденток (8,6%) обрало «Не можу визначитись».

7. Чи чули ви про законодавче регулювання кіберсексуального насильства в Україні?
35 відповідей

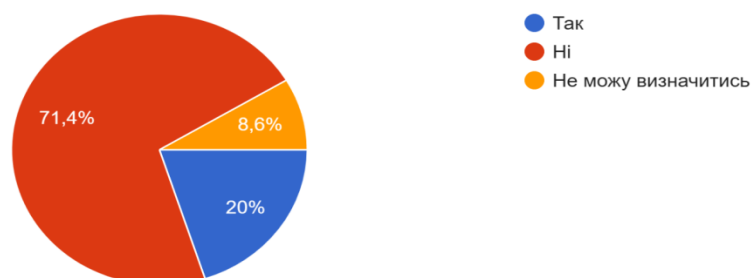

Рисунок 2.7 – Розподіл відповідей на питання №7 опитувальника «Рівень обізнаності та сприйняття кіберсексуального насильства серед жінок та дівчат».

Питання №8 звучало так: «Чи вважаєте ви, що соціальні мережі сприяють виникненню кіберсексуального насильства?». На нього 24 опитуваних (68,6%) відповіло «Так», 7 (20%) обрало «Не можу визначитись» і 4 респонденти (11,4%) обрали відповідь «Ні».

8. Чи вважаєте ви, що соціальні мережі сприяють виникненню кіберсексуального насильства?
35 відповідей

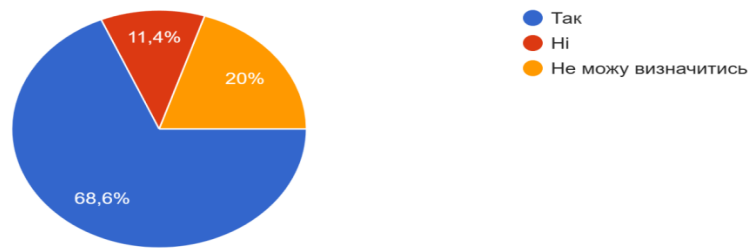

Рисунок 2.8 – Розподіл відповідей на питання №8 опитувальника «Рівень обізнаності та сприйняття кіберсексуального насильства серед жінок та дівчат».

На дев'яте запитання «Чи вважаєте ви, що більшість постраждалих не повідомляють про кіберсексуальне насильство через страх осуду чи недовіру до системи?» 34 з 35 респонденток (97,1%) обрало відповідь «Так» та лише 1 (2,9%) зазначила «Не можу визначитись».

9. Чи вважаєте ви, що більшість постраждалих не повідомляють про кіберсексуальне насильство через страх осуду чи недовіру до системи?
35 відповідей

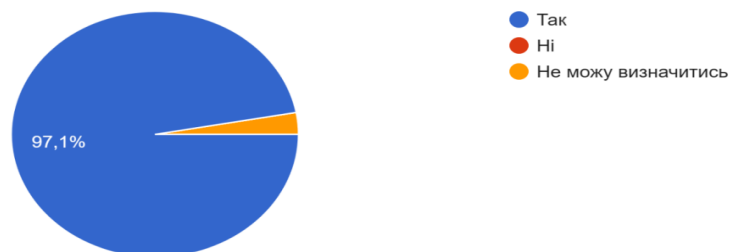

Рисунок 2.9 – Розподіл відповідей на питання №9 опитувальника «Рівень обізнаності та сприйняття кіберсексуального насильства серед жінок та дівчат».

На останнє 10 запитання «Чи вважаєте ви, що суспільство недостатньо інформоване про проблему кіберсексуального насильства?» усі 35 опитувані (100%) обрали відповідь «Так», без «Ні» або «Не можу визначитись».

10. Чи вважаєте ви, що суспільство недостатньо інформоване про проблему кіберсексуального насильства?

35 відповідей

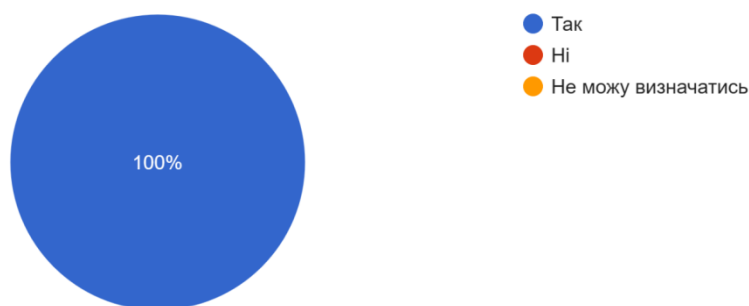

Рисунок 2.10 – Розподіл відповідей на питання №10 опитувальника «Рівень обізнаності та сприйняття кіберсексуального насильства серед жінок та дівчат».

Отже, узагальнені результати проведеного нами опитування свідчать про високу обізнаність респонденток щодо існування кіберсексуального насильства – 85,7% опитаних знають, що це таке. Усі респондентки (100%) погодилися з тим, що кіберсексуальне насильство є серйозною проблемою в сучасному суспільстві. Водночас значна частина учасниць (80%) були свідками проявів такого насильства щодо інших осіб, що вказує на його поширеність у цифровому середовищі.

Більшість опитаних (97,1%) переконані, що саме дівчата та жінки частіше стають жертвами кіберсексуального насильства, що демонструє усвідомлення гендерного аспекту проблеми. При цьому 68,6% респонденток заявили, що вміють розпізнавати основні форми кіберсексуального насильства, хоча знання про конкретні дії у разі його виникнення є недостатніми — лише 28,6% знають, куди звернутися по допомогу.

Це може пояснюватися як недостатньою поінформованістю населення, так і об'єктивною відсутністю або недостатньою ефективністю законодавчих механізмів захисту від кіберсексуального насильства. Невизначеність у правовому полі ускладнює реагування на такі випадки та знижує рівень довіри до інституцій, що мали б забезпечувати безпеку в цифровому середовищі.

Також, 68,6% респонденток вважають, що соціальні мережі сприяють поширенню кіберсексуального насильства, що підкреслює потребу у посиленні контролю та відповідальності цифрових платформ.

Дуже показовим є той факт, що майже всі респондентки (97,1%) погодилися з твердженням, що жертви часто не повідомляють про пережите через страх осуду чи недовіру до системи, а також усі опитані (100%) вважають, що суспільство недостатньо поінформоване про цю проблему.

Таким чином, результати опитування засвідчують необхідність посилення інформаційно-просвітницької роботи серед жінок та дівчат, підвищення рівня знань про механізми захисту в інтернеті, вдосконалення законодавчої бази та розробки ефективних механізмів підтримки постраждалих від кіберсексуального насильства.

Друге опитування, проведене нами, мало на меті з'ясувати характер, частоту та форми проявлення кіберсексуального насильства щодо жінок та дівчат. Опитувальник називався «Досвід переживання кіберсексуального насильства серед жінок та дівчат» і містив 11 запитань. Усього участь взяло 35 респондентів (Додаток Б). Проаналізуємо кожне питання та відповіді на них:

Перше запитання (рис. 2.11) звучало так: «Чи отримували ви непрохані повідомлення сексуального характеру?». 29 респондентів (82,9%) відповіло «Так», 5 (14,3%) надали відповідь «Ні» і лише 1 респондентка (2,9%) – «Не можу визначатись».

1. Чи отримували ви непрохані повідомлення сексуального характеру?

35 відповідей

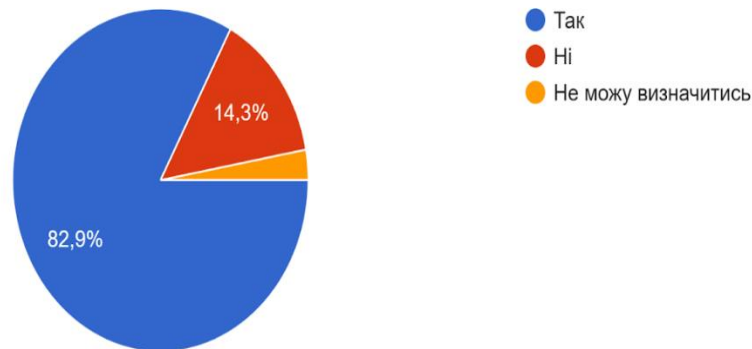

Рисунок 2.11 – Розподіл відповідей на питання №1 опитувальника «Досвід переживання кіберсексуального насильства серед жінок та дівчат»

На питання номер №2 (рис. 2.12) «Чи отримували ви фото або відео інтимного характеру без вашої згоди?» 23 респондентки (65,7%) відповіли «Так», 9 (25,7%) – «Ні» та 3 особи (8,6%) відповіли «Не можу визначитись».

2. Чи отримували ви фото або відео інтимного характеру без вашої згоди?

35 відповідей

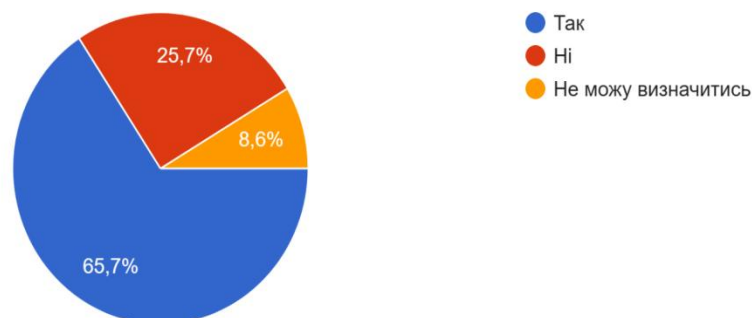

Рисунок 2.12 – Розподіл відповідей на питання №2 опитувальника «Досвід переживання кіберсексуального насильства серед жінок та дівчат»

Третє питання (рис. 2.13) «Чи просили вас надіслати інтимні фото/відео під тиском чи погрозами?» мало такі відповіді – 20 респондентів (57,1%)

відповіло «Ні», 7 (20%) відповіло «Так» та 8 осіб (22,9%) обрало «Не можу визначитись».

3. Чи просили вас надіслати інтимні фото/відео під тиском чи погрозами?

35 відповідей

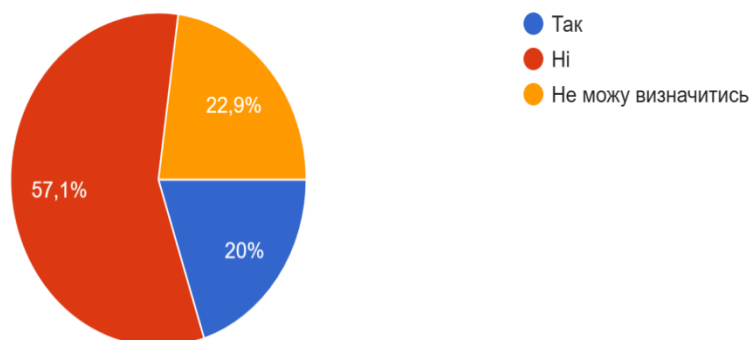

Рисунок 2.13 – Розподіл відповідей на питання №3 опитувальника «Досвід переживання кіберсексуального насильства серед жінок та дівчат»

На четверте питання (рис. 2.14) «Чи публікували або пересилали хтось ваші особисті фото без дозволу?» 24 респонденти (68,6%) надали відповідь «Ні», 6 осіб (17,1%) відповіло «Так» та 5 (14,3%) обрало «Не можу визначитись».

4. Чи публікували або пересилали хтось ваші особисті фото без дозволу?

35 відповідей

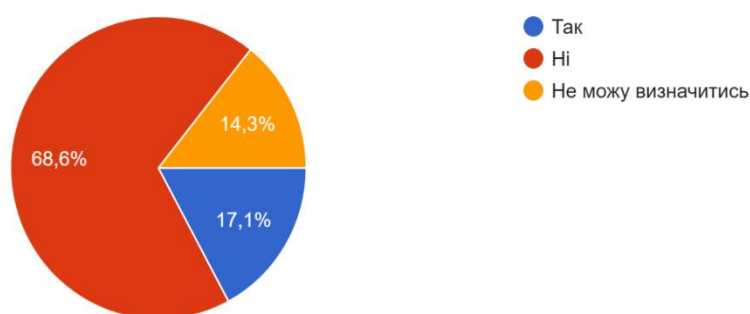

Рисунок 2.14 – Розподіл відповідей на питання №4 опитувальника «Досвід переживання кіберсексуального насильства серед жінок та дівчат»

На п'яте питання (рис. 2.15) «Чи ображали вас або принижували в інтернеті на сексуальному ґрунті?» 22 респонденти (62,9%) надали відповідь «Ні», 10 (28,6%) відповіло «Так» та 3 (8,6%) обрало «Не можу визначитись».

5. Чи вас ображали або принижували в інтернеті на сексуальному ґрунті?
35 відповідей

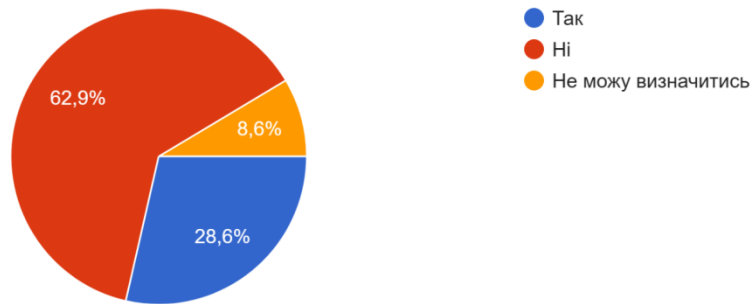

Рисунок 2.15 – Розподіл відповідей на питання №5 опитувальника «Досвід переживання кіберсексуального насильства серед жінок та дівчат»

Питання №6 (рис. 2.16) звучало так: «Чи отримували ви непристойні коментарі до ваших фото в соцмережах?». На нього 18 респондентів (51,4%) відповіло «Так», 13 (37,1%) обрало відповідь «Ні» та 4 (11,4%) – «Не можу визначитись».

6. Чи отримували ви непристойні коментарі до ваших фото в соцмережах?
35 відповідей

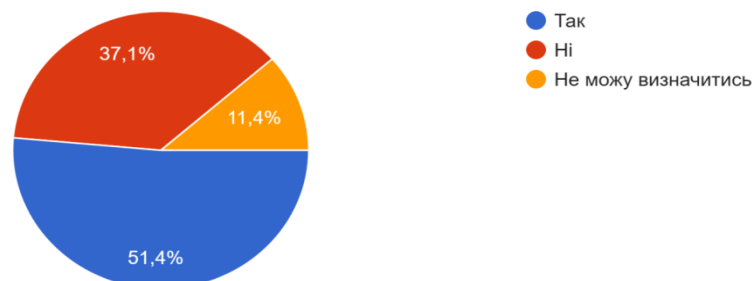

Рисунок 2.16 – Розподіл відповідей на питання №6 опитувальника «Досвід переживання кіберсексуального насильства серед жінок та дівчат»

Сьоме питання (рис. 2.17) «Чи відчували ви страх або тривогу після онлайн-спілкування?» отримало такі відповіді: 26 респондентів (74,3%) відповіли «Так», 5 (14,3%) обрали «Ні» та 4 осіб (11,4%) – «Не можу визначитись».

7. Чи відчували ви страх або тривогу після онлайн-спілкування?
35 відповідей

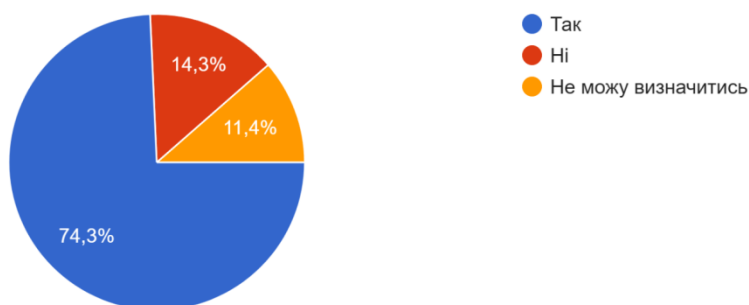

Рисунок 2.17 – Розподіл відповідей на питання №7 опитувальника «Досвід переживання кіберсексуального насильства серед жінок та дівчат»

На питання номер №8 (рис. 2.18) «Чи блокували ви когось через домагання в інтернеті?» 24 респондентки (68,6%) відповіли «Так» і 11 (31,4%) обрали відповідь «Ні». Жодної відповіді «Не можу визначитись».

8. Чи блокували ви когось через домагання в інтернеті?
35 відповідей

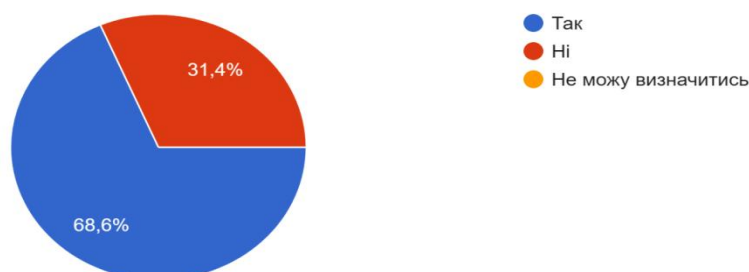

Рисунок 2.18 – Розподіл відповідей на питання №8 опитувальника «Досвід переживання кіберсексуального насильства серед жінок та дівчат»

На питання номер №9 (рис. 2.19) «Чи вважаєте, що через кібернасильство постраждала ваша самооцінка або психоемоційний стан?» 15 респонденток (42,9%) обрало відповідь «Так» і 11 (31,4%) обрало відповідь «Ні». 9 осіб (25,7%) відповіли «Не можу визначитись».

9. Чи вважаєте, що через кібернасильство постраждала ваша самооцінка або психоемоційний стан?
35 відповідей

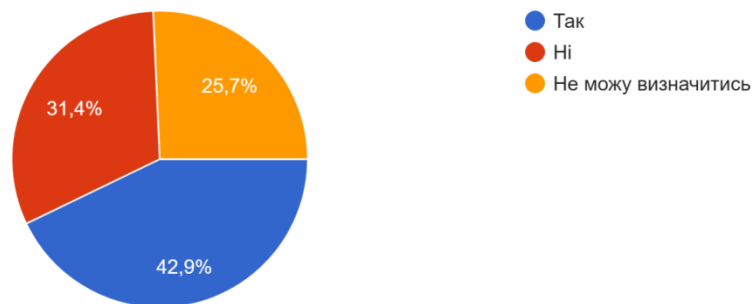

Рисунок 2.19 – Розподіл відповідей на питання №9 опитувальника «Досвід переживання кіберсексуального насильства серед жінок та дівчат»

На питання номер №10 (рис. 2.20) «Чи ви говорили з кимось про свій досвід кіберсексуального насильства?» 18 з 35 респонденток (51,4%) відповіли «Ні», 13 (37,1%) обрало «Так» і 4 (11,4%) «Не можу визначитись».

10. Чи ви говорили з кимось про свій досвід кіберсексуального насильства?
35 відповідей

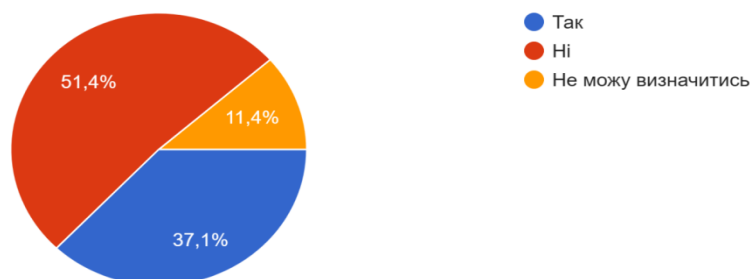

Рисунок 2.20 – Розподіл відповідей на питання №10 опитувальника «Досвід переживання кіберсексуального насильства серед жінок та дівчат»

На питання №11 (рис. 2.21) з декількома варіантами відповіді «Якщо ви зазнали кіберсексуального насильства, то у яких формах?» відповіли 34 респондентки. Найбільше з них вказали на тролінг – 18 осіб (52,9%). Харасменту зазнали 17 респонденток (50%), а бодішеймінг відзначили 16 респонденток (47,1%). Кіберсталкінг обрали 11 респонденток (32,4%). Варіант обрало 9 респонденток (26,5%). Аутинг зазначили 5 респонденток (14,7%). Менш поширеними виявилися шантаж та діпфейк – по 3 респондентки (8,8%). Лише 9 (26,5%) респонденток з 35 обрало варіант «Жоден варіант».

11. Якщо ви зазнали кіберсексуального насильства, то у яких формах?

34 відповіді

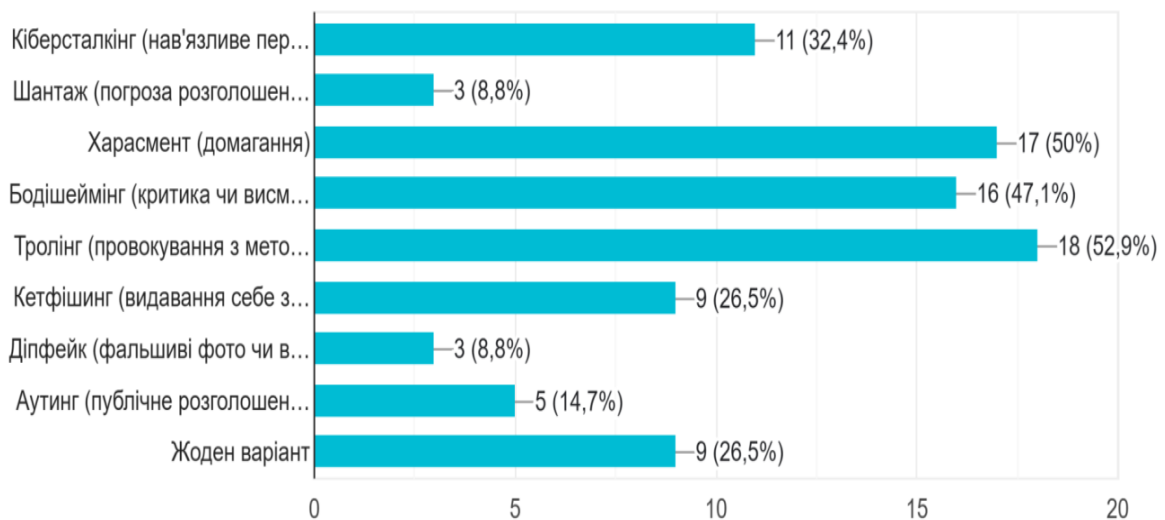

Рисунок 2.21 – Розподіл відповідей на питання №11 опитувальника «Досвід переживання кіберсексуального насильства серед жінок та дівчат»

Результати проведеного опитування свідчать про високу поширеність кіберсексуального насильства серед дівчат і жінок, що підтверджує актуальність обраної тематики дослідження. Переважна більшість респонденток (82,9%) стикалися з непроханими повідомленнями

сексуального характеру, а 65,7% отримували інтимні фото чи відео без своєї згоди. Це свідчить про те, що особисті межі користувачок часто порушуються у віртуальному просторі.

Близько 20% опитаних зазнали тиску чи погроз із вимогою надіслати інтимні матеріали, що вказує на поширеність примусового характеру онлайн-комунікацій. 17,1% респонденток зазнали публікації або пересилання особистих матеріалів без згоди, що є прямим порушенням права на приватність.

28,6% опитаних зазнали образ та принижень на сексуальному ґрунті в мережі, а 51,4% стикалися з непристойними коментарями під своїми фотографіями в соціальних мережах, що демонструє високий рівень толераності агресивної поведінки в онлайн-середовищі. Особливо тривожною є інформація, що 74,3% респонденток переживали страх або тривогу після онлайн-спілкування, що свідчить про суттєві психоемоційні наслідки кібернасильства.

Більшість учасниць (68,6%) були змушені вдаватися до блокування агресорів у мережі, що підтверджує необхідність набуття дівчатами навичок самозахисту в інтернеті. Водночас, 42,9% респонденток вказали на погіршення самооцінки та психоемоційного стану, а 51,4% зізналися, що не говорили про свій досвід з іншими. Це вказує на проблему замовчування кібернасильства, страх осуду або недовіру до існуючих механізмів підтримки.

Аналіз форм кіберсексуального насильства показав, що найпоширенішими є тролінг (52,9%), харасмент (50%) і бодішеймінг (47,1%). Також фіксуються випадки кіберсталкінгу (32,4%), аутингу (14,7%), шантажу та використання дідфейків (по 8,8% кожна форма), що свідчить про різноманітність проявів насильства і потребу в комплексному підході.

Зведені дані за питаннями 1-10 опитувальника «Досвід переживання кіберсексуального насильства серед жінок та дівчат» представлені на рисунку 2.22.

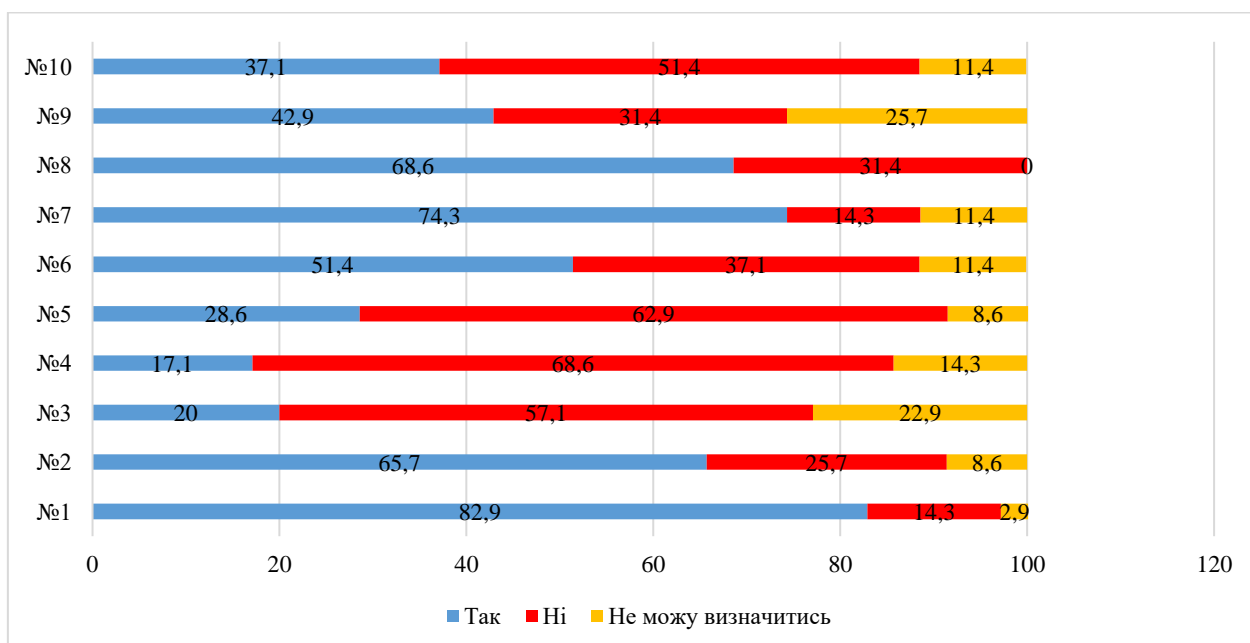

Рисунок 2.22 – Зведені дані за питаннями № 1-10 опитувальника «Досвід переживання кіберсексуального насильства серед жінок та дівчат»

Задля виявлення рівня суб'єктивного відчуття самотності у дівчат і жінок, які можуть бути вразливими до проявів кіберсексуального насильства, нами було модифіковано та використано методику діагностики суб'єктивного відчуття самотності Д. Рассела і М. Фергюсона (Додаток В).

Метою адаптації стало уточнення змісту тверджень із урахуванням особливостей цифрового середовища, в якому формується емоційний стан, соціальні зв'язки та вразливість особистості. Модифікована версія методики дозволяє оцінити не лише загальний рівень самотності, а й такі аспекти, як відсутність емоційної підтримки, ізоляція в онлайн-просторі, низький рівень довіри в цифровому спілкуванні та потреба у безпечних соціальних контактах, що у свою чергу створює можливість розробити ефективні механізми запобігання кіберсексуального насильства.

Результати дослідження суб'єктивного рівня самотності за модифікованою нами методикою діагностики суб'єктивного відчуття самотності Д. Рассела і М. Фергюсона представлені на рисунку 2.23.

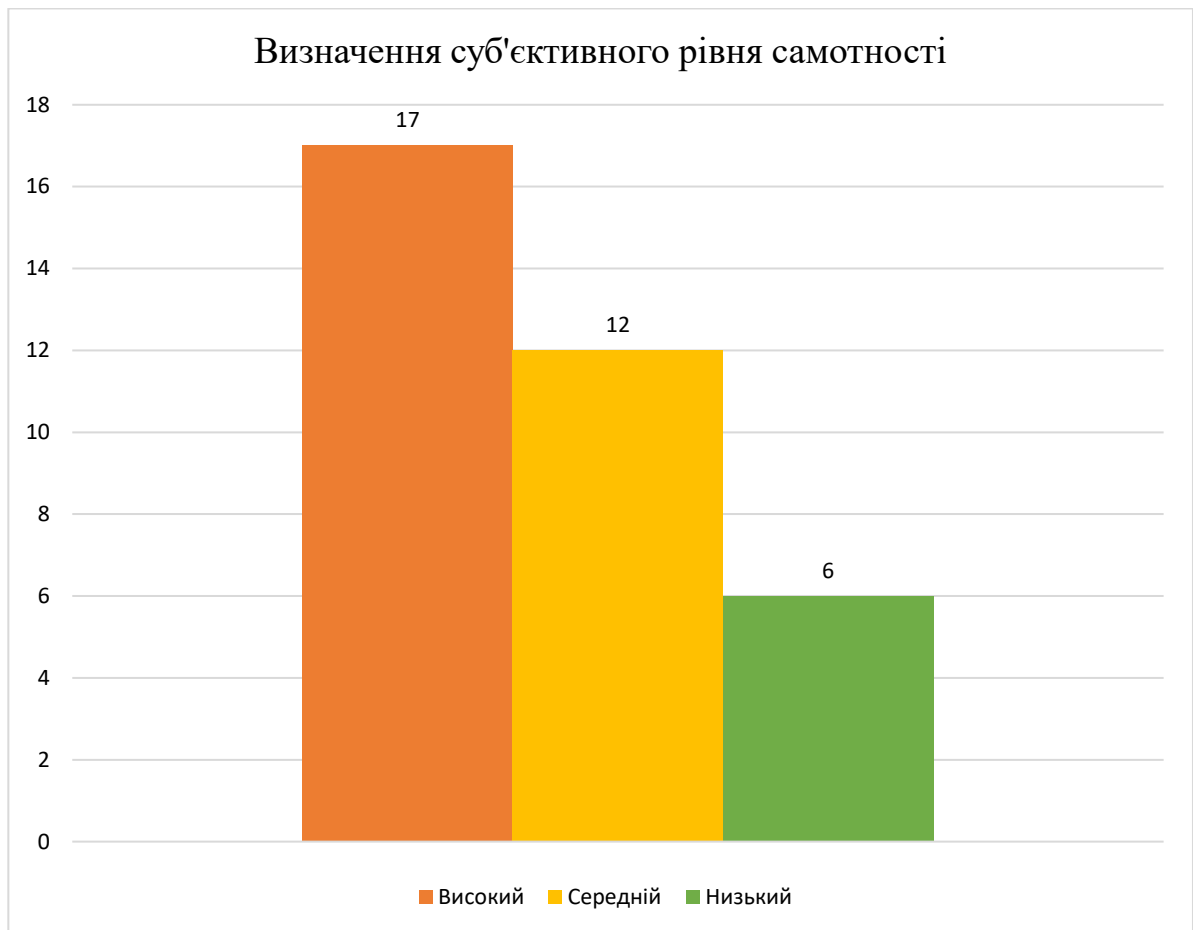

Рисунок 2.23 – Результати дослідження суб'єктивного рівня самотності за модифікованою методикою діагностики суб'єктивного відчуття самотності Д. Рассела і М. Фергюсона

Відповідно до отриманих нами даних після використання методики, більша частина опитуваних має значний рівень самотності – 17 (48,6%) респонденток мають високий рівень самотності, 12 (34,3%) – середній нами дані після використання методики, зображені на рисунку 2.23 свідчать, що 17 (48,6%) респонденток мають високий рівень самотності, 12 (34,3%) в – середній та лише 6 (17,1%) мають низький рівень самотності.

Результати відсоткового значення рівня самотності за модифікованою нами методикою діагностики суб'єктивного відчуття самотності Д. Рассела і М. Фергюсона представлені на рисунку 2.24.

Рисунок 2.24 – Результати відсоткового значення рівня самотності за модифікованою нами методикою діагностики суб’єктивного відчуття самотності Д. Рассела і М. Фергюсона

Отже, отримані результати за трьома використаними методиками дозволили сформуванню комплексного уявлення про рівень обізнаності, фактичний досвід та емоційно-психологічний стан дівчат і жінок, які потенційно можуть стати жертвами кіберсексуального насильства. Застосування опитувальника *«Рівень обізнаності та сприйняття кіберсексуального насильства серед жінок та дівчат»* дало змогу виявити не лише поінформованість респонденток щодо сутності, форм і наслідків даного явища, а й їхнє ставлення до нього як до соціальної проблеми. Опитувальник *«Досвід переживання кіберсексуального насильства серед жінок та дівчат»* дозволив виявити поширеність, частотність і різновиди сексуалізованої агресії в онлайн-просторі, а також окреслити найбільш уразливі ситуації. Застосована нами *модифікована методика діагностики суб’єктивного відчуття самотності Д. Рассела і М. Фергюсона* виявила, що 48,60% респонденток має високий рівень самотності, 34,30% – середній та лише

17,10% опитаних низький, що свідчить про потенційний зв'язок між пережитим кіберсексуальним насильством і емоційною ізоляцією.

Таким чином, отримані емпіричні дані підтверджують нагальну потребу у розробці цілісної соціально-педагогічної програми профілактики кіберсексуального насильства щодо дівчат та жінок, яка буде спрямована на підвищення рівня обізнаності, розвиток навичок цифрової безпеки, формування критичного мислення та надання психологічної підтримки дівчатам і жінкам, що перебувають у групі ризику.

2.2 Програма соціально-педагогічної профілактики кіберсексуального насильства щодо осіб жіночої статі за результатами дослідження

Отримані результати дослідження переконливо свідчать про поширеність кіберсексуального насильства серед дівчат і жінок, низький рівень правової поінформованості та обмежене знання про доступні механізми захисту. Наявність тривожних тенденцій, таких як замовчування досвіду насильства, емоційна вразливість постраждалих, брак інституційної довіри та високий вплив соціальних мереж на ризики цифрової безпеки, зумовлює нагальну потребу у розробці практично спрямованих і захисних інструментів.

Щоб вирішити дану проблему, нами було розроблено програму соціально-педагогічної профілактики кіберсексуального насильства щодо осіб жіночої статі *«Безпека онлайн»*.

Метою розробленої програми є підвищення обізнаності дівчат-підлітків щодо ризиків кіберсексуального насильства, формування навичок безпечної онлайн-поведінки, підтримка психологічної стійкості та механізмів самозахисту.

Відповідно до мети, основними *завданнями* було визначено:

- ✓ Сформувати базові знання учасниць про сутність, форми та наслідки кіберсексуального насильства.
- ✓ Підвищити рівень обізнаності щодо ризиків у цифровому середовищі та основ цифрової безпеки.
- ✓ Розвинути вміння розпізнавати ознаки кіберсексуального насильства та адекватно реагувати на загрози.
- ✓ Ознайомити учасниць із правовими механізмами захисту, алгоритмами дій у разі насильства та наявними сервісами допомоги.
- ✓ Сформувати навички емоційної саморегуляції та самопомоги у ситуаціях психологічного дискомфорту після онлайн-насильства.
- ✓ Сприяти розвитку підтримувального середовища, навчити надавати первинну психологічну підтримку іншим постраждалим.
- ✓ Стимулювати критичне мислення щодо гендерних стереотипів, які толерують онлайн-насильство, та формувати позицію нульової толерантності.

Цільовою аудиторією програми є дівчата віком 14-18 років і молоді жінки віком 18-25 років, які потенційно можуть наражатися на ризики кіберсексуального насильства через соціальні мережі, месенджери, онлайн-ігри тощо.

Форма реалізації програми – тренінги з елементами інтерактивних вправ, онлайн-інструментів, а також рольових ігор, що забезпечують максимальне занурення учасниць у проблематику та сприяють формуванню практичних навичок реагування в умовах цифрової небезпеки. Програма передбачає активне залучення учасниць до аналізу реальних кейсів, розробку власних стратегій безпеки, а також створення умов для рефлексії й підтримки одна одної.

Загальна тривалість програми становить 5 занять по 120 хвилин кожне, сумарно 10 годин.

Заняття №1 «Цифрове насильство: форми, ознаки, реальність»

Мета: ознайомити учасниць з поняттям кіберсексуального насильства, його основними формами, проявами та наслідками, сформувати первинну обізнаність про особливості цього явища в цифровому середовищі.

Хід заняття:

1. Вступ, знайомство з учасницями, встановлення правил довіри;
2. Міні-лекція «Кіберсексуальне насильство: визначення, приклади, ознаки»;
3. Вправа «Досліджуємо форму насильства»;
4. Вправа «Міф чи правда?»;
5. Мозковий штурм «Як це впливає на мене?»;
6. Фідбек та рефлексія.

Заняття №2 «Цифрова безпека та особисті кордони»

Мета: Сформувати в учасниць базові навички цифрової безпеки, навчити ідентифікувати загрози онлайн-комунікації та відстоювати особисті межі у віртуальному середовищі.

Хід заняття:

1. Вітання учасниць;
2. Вправа «Онлайн я/офлайн я»;
3. Вправа «Червоні прапорці»
4. Вправа «Скільком людям потенційно можуть стати доступні мої фото?»
5. Вправа «Мої межі – мій захист»
6. Підбиття підсумків, фідбек та рефлексія

Заняття №3 «Гендерні стереотипи і толерантність до онлайн-насильства»

Мета: підвищення усвідомленості учасниць щодо впливу гендерних стереотипів на формування толерантного ставлення до кіберсексуального насильства, розвиток критичного мислення для розпізнавання та протидії

таким стереотипам, а також формування навичок активної позиції щодо запобігання та реагування на прояви насильства в цифровому середовищі.

Хід заняття:

1. Вітання учасниць;
2. Розминка «Я чула це сто разів...»
3. Рольова гра «Віддзеркалення толерантності»
4. Мозковий штурм «Хто і як «дозволяє» онлайн-насильство?»
5. Вправа «Стереотипи проти Гідності»
6. Підбиття підсумків, фідбек та рефлексія

Заняття №4 «Емоційна самодопомога та підтримка інших у випадку насильства»

Мета: Сприяти розвитку емоційної стійкості та навичок саморегуляції у стресових ситуаціях; навчити способам надання психологічної підтримки особам, які зазнали кіберсексуального насильства.

Хід заняття:

1. Вітання учасниць;
2. Міні-лекція «Емоційна грамотність»;
3. Вправа «Емоційна аптечка»;
4. Вправа «Допоможи іншій»;
5. Вправа «Я сьогодні – це...»;
6. Підбиття підсумків, фідбек та рефлексія.

Заняття №5 «Правова обізнаність та алгоритм дій у випадку кіберсексуального насильства»

Мета: Підвищити рівень правової обізнаності учасниць щодо можливостей захисту у випадках кіберсексуального насильства; ознайомити з покроковим алгоритмом дій у кризовій ситуації.

Хід заняття:

1. Вітання учасниць;

2. Вікторина «Чи знаю я свої права?»;
3. Міні-лекція «Закон і кіберзахист»;
4. Вправа «Подолання перешкод»;
5. Завершальна вправа «Я знаю – я зможу»;
6. Підбиття підсумків, фідбек та рефлексія.

Таблиця 2.1 – Структура занять програми соціально-педагогічної профілактики кіберсексуального насильства щодо осіб жіночої статі
«Безпека онлайн»

№	Назва заняття	Вид заняття	Час
1	Цифрове насильство: форми, ознаки, реальність	Знайомство з учасницями, обговорення мети та правил заняття.	15 хв
		Міні-лекція «Кіберсексуальне насильство: визначення, приклади, ознаки»	20 хв
		Вправа «Досліджуємо форму насильства»	25 хв
		Вправа «Міф чи правда?»	15 хв
		Мозковий штурм «Як це впливає на мене?»	20 хв
		Підбиття підсумків, фідбек та рефлексія	5 хв
2	Цифрова безпека та особисті кордони	Вітання учасниць	10 хв
		Вправа «Онлайн я/офлайн я»	30 хв
		Вправа «Червоні прапорці»	20 хв
		Вправа «Скільком людям потенційно можуть стати доступні мої фото?»	25 хв
		Вправа «Мої межі – мій захист»	20 хв
		Підбиття підсумків, фідбек та рефлексія	15 хв
3	Гендерні стереотипи і	Вітання учасниць	10 хв
		Розминка «Я чула це сто разів...»	15 хв
		Рольова гра «Віддзеркалення толерантності»	20 хв
		Мозковий штурм «Хто і як «дозволяє»	30 хв

		Продовження Таблиці 2.1	
	толерантність до онлайн-наси́льства	онлайн-наси́льство?»	
		Вправа «Стереотипи проти Гідності»	15 хв
		Підбиття підсумків, фідбек та рефлексія	10 хв
4	Емоційна самодопомога та підтримка інших у випадку наси́льства	Вітання учасниць	15 хв
		Міні-лекція «Емоційна грамотність»	20 хв
		Вправа «Емоційна аптечка»	25 хв
		Вправа «Допоможи іншій»	30 хв
		Вправа «Я сьогодні – це...»	20 хв
		Підбиття підсумків, фідбек та рефлексія	10 хв
5	Правова обізнаність та алгоритм дій у випадку кіберсексуального наси́льства	Вітання учасниць	15 хв
		Вікторина «Чи знаю я свої права?»	20 хв
		Міні-лекція «Закон і кіберзахист»	30 хв
		Вправа «Подолання перешкод»	20 хв
		Завершальна вправа «Я знаю – я зможу»	15 хв
		Підбиття підсумків, фідбек та рефлексія	20 хв

Детальна характеристика занять тренінгу соціально-педагогічної профілактики кіберсексуального наси́льства щодо осіб жіночої статі «*Безпека онлайн*» та вправ наведена в Додатку Г.

2.3 Практичні рекомендації соціальним педагогам та фахівцям соціальної сфери щодо ефективного запобігання і протидії кіберсексуальному наси́льству щодо дівчат і жінок

Цифрова безпека є необхідною умовою для досягнення справжньої цифрової інклюзії. Широке розповсюдження інтернету та цифрових технологій створило нові можливості для розширення прав і можливостей

жінок і дівчат – у сфері освіти, доступу до інформації, соціальної взаємодії та самореалізації, проте, разом із цими перевагами, цифрове середовище стало також простором ризиків. Зловмисники – як окремі особи, так і організовані групи – дедалі частіше використовують цифрові платформи як інструмент цілеспрямованих атак на жінок і дівчат, обумовлених гендерною нерівністю [50, с. 1].

У зв'язку з цим постає потреба у формулюванні чітких соціально-педагогічних рекомендацій, спрямованих на вдосконалення механізмів запобігання кіберсексуальному насильству щодо жінок і дівчат.

У межах міжвідомчої співпраці особливу увагу слід приділяти налагодженню стійкої взаємодії між соціальними службами, освітніми закладами, представниками правоохоронних органів, юристами, фахівцями з кібербезпеки, а також громадськими організаціями, що спеціалізуються на захисті прав жінок задля створення ефективної системи раннього виявлення випадків кіберсексуального насильства, оперативного реагування та комплексної підтримки постраждалих. Водночас потрібно впровадити обов'язкову та систематичну професійну підготовку для всіх фахівців, які можуть стикатися з випадками цифрового насильства щодо жінок і дівчат. Це стосується, зокрема, працівників правоохоронних органів, судової системи, охорони здоров'я, соціальних служб, системи освіти та органів, що працюють із питаннями надання притулку. Таке навчання має забезпечувати розуміння специфіки цифрових проявів кіберсексуального насильства, формувати навички чутливого та професійного реагування без завдання вторинної шкоди чи ретравматизації, а також ознайомлювати з національними та міжнародними правовими нормами й інструментами співпраці у сфері протидії цифровому насильству, включно з методами збору та фіксації електронних доказів [29, с. 25].

Має бути запроваджена доступність послуг підтримки для всіх постраждалих від кіберсексуального насильства – зокрема надання юридичних, психологічних та технічних консультацій, включно з допомогою

у видаленні шкідливого онлайн-контенту. Для ефективної реалізації таких послуг важливо не лише належно фінансувати існуючі організації, які спеціалізуються на підтримці жінок, а й забезпечити їх кваліфікованими кадрами та ресурсам, а розробка та застосування технологій і цифрових платформ повинні здійснюватися у партнерстві та за участю жінок у всьому їхньому різноманітті, а також організацій, постачальників послуг першої лінії та адвокатів, щоб забезпечити відповідні та доступні функції безпеки та механізми подання скарг [44].

Важливим напрямом профілактичної роботи має стати послідовне підвищення рівня цифрової грамотності серед цільової аудиторії. Освітні заходи мають охоплювати не лише технічні аспекти цифрової безпеки, як-от налаштування конфіденційності профілю в соціальних мережах чи правила створення складних паролів, але й критичне осмислення цифрової взаємодії, формування навичок ідентифікації ризикованих комунікацій, а також розпізнавання маніпулятивних або насильницьких дій з боку онлайн-агресорів. Ефективною формою просвітницької роботи можуть виступити тренінги, практикуми, інформаційні кампанії з використанням інтерактивних методів навчання, включаючи аналіз кейсів, рольові ігри та візуалізовані алгоритми дій у кризових ситуаціях.

Необхідним є також цілеспрямований розвиток критичного мислення, медіаосвіти та етичної культури цифрової поведінки. У роботі з дівчатами та молодими жінками слід акцентувати увагу на важливості усвідомленого ставлення до меж особистого простору, згоди в цифровій комунікації та вміння розпізнавати психологічний тиск або шантаж, що маскується під дружні або романтичні взаємини.

Особливу увагу слід приділити розвитку критичного мислення, медіаосвіти та етичній культурі цифрової поведінки. У роботі з дівчатами доцільно акцентувати значення особистих меж у цифровій взаємодії, важливість усвідомленої згоди на розміщення будь-якого інтимного контенту, а також вміння розпізнавати приховані форми психологічного

тиску, маніпуляцій чи шантажу, що маскується під дружні або романтичні взаємовідносини.

Не менш значущим аспектом є забезпечення доступу до якісної психологічної підтримки. З огляду на емоційну вразливість постраждалих, фахівець соціальної сфери має володіти базовими навичками психоемоційної допомоги, а також координувати залучення фахових психологів, кризових консультантів і спеціалізованих служб підтримки. Індивідуальна та групова психосоціальна робота повинна передбачати створення безпечного простору для висловлення почуттів, зняття почуття провини та сорому, відновлення почуття контролю над власним життям. Ефективною практикою може стати проведення груп підтримки або міні-груп терапевтичного формату, де дівчата можуть поділитися своїм досвідом у безпечному, недискримінаційному середовищі.

Соціальні мережі як цифрові платформи глобального масштабу мають відігравати ключову роль у протидії насильству в онлайн-середовищі. Їхня відповідальність має не тільки не обмежуватись технічною підтримкою користувачів, а й включати ефективні механізми реагування на випадки цифрової агресії. Зокрема, компанії, що керують соціальними мережами, повинні забезпечувати своєчасне блокування акаунтів, з яких здійснюються акти онлайн-насильства, а також ініціювати кримінальне переслідування у разі поширення контенту образливого чи сексуалізованого характеру. Однак для подолання повторюваних проявів насильства необхідно розробляти не лише реактивні, а й сталі превентивні рішення, здатні системно впливати на середовище, знижуючи рівень ризику для користувачок [42].

У практиці фахівців соціальної сфери та соціальних педагогів має посісти важливе місце створення та поширення профілактичного медіаконтенту. Власні блоги, тематичні сторінки у соціальних мережах, відеоролики, інфографіки, створені у партнерстві з молоддю, можуть бути ефективним засобом впливу на цільову аудиторію. Особливо актуальним є залучення молодих людей до створення так званого «антиконтенту» –

матеріалів, які протидіють мізогінним наративам, нав'язаним гендерним ролям, нормалізації сексуалізованої агресії. У такий спосіб фахівці соціальної сфери та соціальні педагоги стають не лише носіями просвітницької інформації, а й модераторами безпечного цифрового простору, сприяючи утвердженню культури відповідального й безпечного спілкування у мережі.

Отже, ефективне запобігання та протидія кіберсексуальному насильству щодо жінок і дівчат вимагає системного, міждисциплінарного підходу, що охоплює як технологічний, так і соціально-педагогічний виміри, що охоплює розвиток цифрової грамотності, формування етичної культури взаємодії в онлайн-просторі, доступ до правової, психологічної та технічної підтримки. Професійна підготовка фахівців, міжвідомча співпраця, підтримка інноваційних практик у сфері просвіти та розробка сталих механізмів реагування на цифрове насильство є необхідними передумовами для створення інклюзивного, безпечного і справедливого цифрового середовища, у якому права жінок і дівчат будуть не лише задекларовані, а й гарантовані на практиці.

Висновки до розділу

Емпіричне дослідження проводилося на базі Хмельницького міського Центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді. У дослідженні взяли участь 35 респонденток, серед яких було 18 дівчат віком від 14 до 17 років та 17 жінок віком від 18 до 25 років в онлайн-форматі з використанням опитування як основного методу збору даних.

Дослідження дало змогу виявити масштаби та характер проявів кіберсексуального насильства в онлайн-середовищі. Проведені опитування підтвердило високу поширеність кіберсексуального насильства серед дівчат і жінок, а також недостатню обізнаність щодо ризиків онлайн-комунікації. Аналіз відповідей 35 респонденток віком від 14 до 25 років показав, що лише

третина опитаних знає, як діяти у випадках кіберсексуального насильства, а більшість не зверталась за допомогою через страх осуду або недовіру до правоохоронних органів.

82,9% респонденток отримували непрохані повідомлення сексуального характеру, 65,7% – інтимні фото або відео без згоди. 20% опитаних зазнали тиску або погроз із вимогою надати інтимні матеріали, а 17,1% – стикалися з випадками публікації особистих матеріалів без дозволу. 28,6% Опитаних зазнавали образ та принижень сексуального характеру в мережі, 51,4% отримували непристойні коментарі під своїми фото. 74,3% респонденток переживали страх або тривогу після онлайн-спілкування, що свідчить про високий рівень емоційного навантаження та потребу в підтримці.

За даними модифікованою методики діагностики суб'єктивного відчуття самотності, 48,6% мають високий рівень самотності, 34,3% – середній, 17,1% – низький, що може вказувати на потенційний зв'язок між пережитим кібернасильством і емоційною ізоляцією. Значна частина респонденток демонструє емоційну вразливість, схильність до самоізоляції та нестачу довіри до інституцій, які мали би забезпечувати підтримку.

На основі емпіричного дослідження нами було розроблено програму соціально-педагогічної профілактики «Безпека онлайн», що передбачає комплекс занять із формування цифрової грамотності, підвищення рівня правової поінформованості, розвитку емоційної стійкості та навичок самозахисту. Програма має практичне спрямування і може бути впроваджена в діяльність освітніх і соціальних установ.

В межах другого розділу були також сформульовані практичні рекомендації для соціальних педагогів і фахівців соціальної сфери, що стосуються впровадження системної профілактики в освітніх установах, налагодження алгоритмів реагування у випадку звернення постраждалих, а також організації міжвідомчої взаємодії між школами, соцслужбами та правоохоронними органами.

ВИСНОВКИ

Отже, здійснене нами теоретико-прикладне дослідження проблеми кіберсексуального насильства дозволило глибоко осмислити сутність цього складного соціального явища та обґрунтувати необхідність комплексного соціально-педагогічного реагування на нього. У процесі вивчення наукових джерел ми встановили, що кіберсексуальне насильство є порівняно новою, але динамічною формою цифрової агресії, яка охоплює сексуальні домагання, переслідування, шантаж інтимним контентом, створення діпфейків, доксинг, кіберсталкінг, порнопомсту тощо. Спільною рисою цих форм насильства є використання цифрових технологій з метою приниження, контролю або експлуатації жінок і дівчат.

Найбільш уразливими до кіберсексуального насильства є дівчата та жінки, що пов'язано з низькою цифровою грамотністю, нестабільною ідентичністю, бажанням бути прийнятими в онлайн-групах і недостатньо розвиненим критичним мисленням. Ці фактори, у поєднанні з анонімністю кривдників і слабкими правовими механізмами, створюють сприятливий ґрунт для масштабного поширення насильства в мережі. Крім того, культурна нормалізація сексуалізованого контенту та мізогінії в цифровому середовищі лише поглиблює цю проблему, підсилюючи об'єктивацію жіночого тіла та знижуючи чутливість суспільства до цифрової агресії.

Кіберсексуальне насильство завдає глибокої психологічної, соціальної, емоційної та навіть фізіологічної шкоди. Жінки й дівчата, що його пережили, часто переживають сором, страх, почуття провини, тривожність, депресивні стани, втрату довіри до оточення. Частина з них стикається з порушеннями сну, соматичними симптомами та суїцидальними думками, а також відмовою від соціальних контактів, самоцензурою в онлайн-просторі та ізоляцією. Поширеним є також зниження самооцінки, втрата академічної мотивації,

падіння успішності, а в деяких випадках – ризикована поведінка, включаючи вживання психоактивних речовин.

Проведений нами аналіз законодавчих механізмів показав, що на міжнародному рівні відсутній уніфікований підхід до регулювання кіберсексуального насильства. Хоч існують такі важливі документи як Стамбульська, Лансаротська і Будапештська конвенції, вони лише частково охоплюють цю проблему. В Україні також не існує окремого закону, який би цілеспрямовано регулював питання кіберсексуального насильства, хоча окремі норми містяться у чинних законах про кібербезпеку, електронні комунікації та захист персональних даних. Ми дійшли висновку, що правове поле потребує серйозного удосконалення з урахуванням новітніх цифрових загроз, а також гармонізації з міжнародними стандартами.

У процесі емпіричного дослідження ми з'ясували, що значна частина дівчат і жінок уже стикалась із різними формами кіберсексуального насильства, однак не завжди усвідомлює це як форму насильства. Часто респондентки не звертаються по допомогу через сором, страх бути звинуваченими або через відсутність довіри до інституцій. Результати опитування свідчать про недостатній рівень обізнаності щодо механізмів захисту, цифрової гігієни та правових можливостей реагування. У зв'язку з цим ми підкреслюємо нагальну потребу у просвітницькій роботі та формуванні нової цифрової культури, орієнтованої на безпеку, повагу до приватності та відповідальність за вчинки в мережі.

Ми розробили програму соціально-педагогічної профілактики кіберсексуального насильства «Безпека онлайн», яка містить чітко структуровані заняття, інтерактивні методики, завдання на розвиток навичок цифрової безпеки та емоційного самозахисту. На нашу думку, впровадження цієї програми в освітніх і соціальних закладах, дозволить системно формувати у дівчат і жінок готовність до розпізнавання небезпеки, вміння зберігати межі у цифровій комунікації, навички відстоювання своїх прав і звернення по допомогу в разі потреби.

Сформульовані нами практичні рекомендації для соціальних педагогів та фахівців соціальної сфери охоплюють такі напрями, як формування гендерної чутливості, розвиток емоційного інтелекту, тренінги з цифрової безпеки, створення медіаконтенту, проведення інформкампаній, налагодження партнерств між освітніми, правоохоронними та громадськими структурами.

Отже, отримані результати дослідження свідчать про те, що соціально-педагогічна діяльність є ключовою у запобіганні кіберсексуальному насильству. Вона повинна ґрунтуватися на принципах міждисциплінарності, індивідуального підходу, правового інформування, розвитку життєстійкості, співпраці з родинами та залучення самої молоді до профілактичних заходів. Соціальний педагог у цьому процесі відіграє роль фасилітатора, наставника, захисника прав і посередника між особистістю та суспільством.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Гендерна нерівність у «чорному дзеркалі»: як долати насильство у цифровому вимірі?. VoxUkraine | «Вокс Україна» – більше ніж найкраща аналітика про Україну. URL: <https://voxukraine.org/genderna-nerivnist-u-chornomu-dzerkali-yak-dolaty-nasylstvo-u-tsyfrovomu-vymiri> (дата звернення: 03.05.2025).
2. Головка О. М., Шпак К. О., Микита А.А. Динаміка правопорушень під час пандемії COVID-19: домашнє насильство та кібернасильство. Право та інноваційне суспільство: електрон. наук. вид. 2021. No 1 (16). URL: http://apir.org.ua/wp-content/uploads/2021/06/Golovko_Shpak_Mykyta16.pdf. (date of access: 12.05.2025).
3. Кетфішинг - що це таке, цілі та способи захисту від Кетфішера. ESET. ESET. URL: https://www.eset.com/ua/support/information/entsyklopediya-zahroz/ketfishynh/?srsltid=AfmBOopEdZRqXkvF5nF_sA9coBcnAEIFdYsMDS06wFcoZB4kr8G9UFn (дата звернення: 09.05.2025).
4. Конвенція про кіберзлочинність : Конвенція Ради Європи від 23.11.2001 : станом на 7 верес. 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text (дата звернення: 02.05.2025).
5. Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства : Конвенція Ради Європи від 25.10.2007 : станом на 20 черв. 2012 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_927#Text (дата звернення: 11.05.2025).
6. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III : станом на 7 черв. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 07.06.2025).
7. Лук'янова Н., Мацкевич К. Навчання протидії сексуальному онлайн-насильству щодо дівчат-підлітків : Посіб. для спеціалістів, які

працюють з дітьми / упоряд. Л. П. Дума ; іл. О. Маламуж. Київ : МГО «Соц. ініціативи з охорони пр. та здоров'я», 2023. 56 с.

8. Медведська В. В. Правові засади захисту жінок від домашнього насильства : Дисертація. Київ, 2022. 276 с.

9. Найдьонова Л. А. Кібербулінг або агресія в інтернеті: способи розпізнання і захист дитини / Л.А.Найдьонова // Методичні рекомендації – К., 2014. 110 с.

10. Остапчук Д., Романовська Л. Цифрове середовище як фактор ризику формування кіберсексуального насильства щодо дівчат і жінок. Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: надбання, проблеми, перспективи: Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Хмельницький, 22-23 травня 2025 року)/Ред. колегія: Василенко О. та ін./ М-во освіти і науки України, Хмельницький нац. ун-т., каф. соц. роб. і соц. педагог. Хмельницький: ХНУ, 2025. С. 318-322. (електронне видання)

11. Про електронні комунікації : Закон України від 16.12.2020 № 1089-IX : станом на 1 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089-20#Text> (дата звернення: 23.05.2025).

12. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах : Закон України від 05.07.1994 № 80/94-ВР : станом на 20 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-вр#Text> (дата звернення: 07.06.2025).

13. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 № 2297-VI : станом на 18 січ. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 23.04.2025).

14. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю : Закон України від 30.06.1993 № 3341-XII : станом на 30 черв. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text> (дата звернення: 24.04.2025).

15. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII : станом на 20 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення: 11.05.2025).

16. Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами : Закон України від 20.06.2022 № 2319-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2319-20#Text> (дата звернення: 17.04.2025).

17. Про схвалення Державної стратегії забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року та затвердження операційного плану з її реалізації на 2022-2024 роки : Розпорядж. Каб. Міністрів України від 12.08.2022 № 752-р : станом на 2 трав. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/752-2022-p#Text> (дата звернення: 24.05.2025).

18. Шипілова Ю. Правова база української кібербезпеки: загальний огляд і аналіз. *Міжнародна фундація виборчих систем в Україні*. 2019. URL: <https://ifesukraine.org/wp-content/uploads/2019/10/IFES-Ukraine-Ukrainian-Cybersecurity-Legal-Framework-Overview-and-Analysis-2019-10-07-Ukr.pdf>. (дата звернення: 14.05.2025).

19. 85% of women have witnessed harassment and online violence. *The Economist Group - Dedicated to the pursuit of progress for individuals, organisations and the world*. URL: <https://www.economistgroup.com/press-centre/economist-impact/85-of-women-have-witnessed-harassment-and-online-violence-finds-new-research1> (date of access: 29.05.2025).

20. ACCELERATING EFFORTS TO TACKLE ONLINE AND TECHNOLOGY FACILITATED VIOLENCE AGAINST WOMEN AND GIRLS (VAWG). *UN Women*. URL: https://www.unwomen.org/sites/default/files/2022-10/Accelerating-efforts-to-tackle-online-and-technology-facilitated-violence-against-women-and-girls-en_0.pdf. (date of access: 04.05.2025).

21. Barter C., Koulu S. Special issue: Digital technologies and gender-based violence – mechanisms for oppression, activism and recovery. *Journal of*

Gender-Based Violence. 2021. URL: <https://doi.org/10.1332/239868021x16315286472556> (date of access: 30.04.2025).

22. Briefing Paper: Deepfake Image-Based Sexual Abuse, Tech-Facilitated Sexual Exploitation And The Law. *Alliance for Universal Digital Rights*. URL: <https://audri.org/wp-content/uploads/2024/01/EN-AUDRI-Briefing-paper-deepfake-06.pdf>. (date of access: 04.05.2025).

23. Brown A. What is so special about online (as compared to offline) hate speech?. *Ethnicities*. 2017. Vol. 18, no. 3. P. 297–326. URL: <https://doi.org/10.1177/1468796817709846> (date of access: 08.05.2025).

24. Cyber Harassment | Dean of Students | Michigan Tech. Michigan Technological University. URL: <https://www.mtu.edu/deanofstudents/policies-resources/intervention/cyber-harassment/> (date of access: 08.05.2025).

25. Cyber Violence against Women & Girls REPORT. *Cybersafe*. URL: https://www.stoponlineviolence.eu/wp-content/uploads/2020/06/Cybersafe_Report_200623_web.pdf. (date of access: 02.05.2025).

26. Cyber violence against women and girls. EIGE (European Institute for Gender Equality). URL: <https://eige.europa.eu/publications-resources/publications/cyber-violence-against-women-and-girls> (date of access: 25.04.2025).

27. de Silva de Alwis R. A Rapidly Shifting Landscape: Why Digitized Violence is the Newest Category of Gender-Based Violence. *La Revue des Juristes de Sciences Po*. 2024. No. 25.

28. deSHAME. Young people's experiences of online sexual harassment. Childnet. URL: https://www.childnet.com/wp-content/uploads/2021/11/Project_deSHAME_Dec_2017_Report.pdf (date of access: 02.05.2025).

29. GREVIO General Recommendation No. 1 on the digital dimension of violence against women. *Council of Europe Publishing*. URL: <https://edoc.coe.int/en/violence-against-women/10643-grevio-general->

[recommendation-no-1-on-the-digital-dimension-of-violence-against-women.html](#)

(date of access: 08.05.2025).

30. Henry N., Powell A. Beyond the 'sext': Technology-facilitated sexual violence and harassment against adult women. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*. 2014. Vol. 48, no. 1. P. 104–118. URL: <https://doi.org/10.1177/0004865814524218> (date of access: 03.05.2025).

31. Henry N., Powell A. Embodied Harms. *Violence Against Women*. 2015. Vol. 21, no. 6. P. 758–779. URL: <https://doi.org/10.1177/1077801215576581> (date of access: 03.05.2025).

32. Henry N., Powell A. Sexual Violence in the Digital Age. *Social & Legal Studies*. 2016. Vol. 25, no. 4. P. 397–418. URL: <https://doi.org/10.1177/0964663915624273> (date of access: 08.05.2025).

33. <https://eige.europa.eu/>. European Institute for Gender Equality. URL: https://eige.europa.eu/sites/default/files/documents/combating_cyber_violence_against_women_and_girls.pdf (дата звернення: 14.04.2025).

34. Jacobsen B. N., Simpson J. The tensions of deepfakes. *Information, Communication & Society*. 2023. P. 1–15. URL: <https://doi.org/10.1080/1369118x.2023.2234980> (date of access: 08.05.2025).

35. Jun W. A Study on Characteristics Analysis and Countermeasures of Digital Sex Crimes in Korea. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2021. Vol. 19, no. 1. P. 12. URL: <https://doi.org/10.3390/ijerph19010012>. (date of access: 02.06.2025).

36. Kuklytè J. Cybersexual Harassment as ICTs Development Consequences: A Review. *European Journal of Business Science and Technology*. 2018. Vol. 4, no. 2. P. 187–195. URL: <https://doi.org/10.11118/ejobsat.v4i2.137> (date of access: 11.05.2025).

37. Mapping study on cyberviolence. The Cybercrime Convention Committee (T-CY). URL: <https://rm.coe.int/t-cy-2017-10-cbg-study-provisional/16808c4914> (date of access: 08.05.2025).

38. Montesanti S. R., Thurston W. E. Mapping the role of structural and interpersonal violence in the lives of women: implications for public health interventions and policy. *BMC Women's Health*. 2015. Vol. 15, no. 1. URL: <https://doi.org/10.1186/s12905-015-0256-4> (date of access: 06.06.2025).
39. Naveen A. Cybersexual Crimes: Understanding, Prevention, and Legal Implications. LinkedIn. URL: <https://www.linkedin.com/pulse/cybersexual-crimes-understanding-prevention-legal-aysha-irshad-03jec/> (date of access: 03.05.2025).
40. On combating certain forms and expressions of racism and xenophobia by means of criminal law : COUNCIL FRAMEWORK DECISION від 28.10.2008, № 2008/913/JHA. URL: https://eur-lex.europa.eu/eli/dec_framw/2008/913/oj. (date of access: 04.05.2025).
41. Online Hate Speech against Women: Automatic Identification of Misogyny and Sexism on Twitter / S. Frenda et al. *Journal of Intelligent & Fuzzy Systems*. 2019. Vol. 36, no. 5. P. 4743–4752. URL: <https://doi.org/10.3233/jifs-179023> (date of access: 08.05.2025).
42. ÖZSUNGUR F. STRATEGIC SOCIAL WORK MANAGEMENT IN DIGITAL VIOLENCE AGAINST WOMEN. *Toplum ve Sosyal Hizmet*. 2021. URL: <https://doi.org/10.33417/tsh.836215> (date of access: 02.06.2025).
43. Papageorgiou A., Cross D., Fisher C. Sexualized Images on Social Media and Adolescent Girls' Mental Health: Qualitative Insights from Parents, School Support Service Staff and Youth Mental Health Service Providers. *International Journal of Environmental Research and Public Health*. 2022. Vol. 20, no. 1. P. 433. URL: <https://doi.org/10.3390/ijerph20010433> (date of access: 07.06.2025).
44. Preventing Technology-Facilitated Gender-Based Violence. URL: https://www.un.org/digital-emerging-technologies/sites/www.un.org.techenvoy/files/GDC-Submission_UNFPA.pdf (date of access: 08.05.2025).

45. Protecting Women and Girls from Cyber Harassment: A Global Assessment of Existing Laws / N. R. M. Affoum et al. Documents & Reports - All Documents | The World Bank. URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/099456506262310384/pdf/IDU0c7c3a5a70b56a04b250a31b0b32b8f5cd856.pdf> (date of access: 15.04.2025).
46. Snook, Chayn, SafeLives. Tech vs Abuse: Research Findings. 2017. P. 1–56. URL: <https://safelives.org.uk/wp-content/uploads/Tech-vs-abuse-report.pdf>. (date of access: 02.05.2025).
47. Social media as a vector for youth violence: A review of the literature / D. U. Patton et al. Computers in Human Behavior. 2014. Vol. 35. P. 548–553. URL: <https://doi.org/10.1016/j.chb.2014.02.043> (date of access: 03.05.2025).
48. The Rise of Cyber Violence Against Women and Its Implications – JK Policy Institute. *JK Policy Institute – Advocating for sustainability*. URL: <https://www.jkpi.org/the-rise-of-cyber-violence-against-women-and-its-implications/> (date of access: 04.05.2025).
49. UN. Committee on the Elimination of Discrimination against Women. General recommendation No. 35 on gender-based violence against women, updating general recommendation No. 19. United Nations Digital Library. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/1305057?v=pdf> (date of access: 02.05.2025).
50. Understanding Technology Facilitated Gender-based Violence (TFGBV) in Uganda. *Journal of Psychology and Neuroscience*. 2024. URL: <https://doi.org/10.47485/2693-2490.1095> (date of access: 03.05.2025).

ДОДАТКИ

ДОДАТОК А

Опитувальник «Рівень обізнаності та сприйняття кіберсексуального насильства серед жінок та дівчат»

Опитування створено в рамках дипломної роботи для дослідження рівня обізнаності та оцінки частоти та форм кіберсексуального насильства щодо дівчат і жінок. Опитувальник включає в себе 10 запитань. Ваші відповіді є конфіденційними та будуть використані виключно в наукових цілях. Участь добровільна.

Будь ласка, оберіть варіант відповіді, який найбільше відповідає вашим поглядам.

1. Чи знаєте ви, що таке кіберсексуальне насильство?
 - Так
 - Ні
 - Не можу визначитись
2. Чи вважаєте ви, що кіберсексуальне насильство є серйозною проблемою в сучасному суспільстві?
 - Так
 - Ні
 - Не можу визначитись
3. Чи були свідками того, як інші особи (особливо дівчата чи жінки) зазнавали кіберсексуального насильства?
 - Так
 - Ні
 - Не можу визначитись
4. Чи вважаєте ви, що дівчата та жінки частіше стають жертвами кіберсексуального насильства, ніж чоловіки?
 - Так

Продовження ДОДАТКУ А

- Ні
- Не можу визначитись

5. Чи вмієте ви розпізнавати основні форми кіберсексуального насильства?

- Так
- Ні
- Не можу визначитись

6. Чи знаєте ви, як діяти у випадку кіберсексуального насильства (напр., куди звертатися по допомогу)?

- Так
- Ні
- Не можу визначитись

7. Чи чули ви про законодавче регулювання кіберсексуального насильства в Україні?

- Так
- Ні
- Не можу визначитись

8. Чи вважаєте ви, що соціальні мережі сприяють виникненню кіберсексуального насильства?

- Так
- Ні
- Не можу визначитись

9. Чи вважаєте ви, що більшість постраждалих не повідомляють про кіберсексуальне насильство через страх осуду чи недовіру до системи?

- Так
- Ні
- Не можу визначитись

Продовження ДОДАТКУ А

10. Чи вважаєте ви, що суспільство недостатньо інформоване про проблему кіберсексуального насильства?

- Так
- Ні
- Не можу визначатись

ДОДАТОК Б

Опитувальник «Досвід переживання кіберсексуального насильства серед жінок та дівчат»

Опитування створено в рамках дипломної роботи для дослідження рівня обізнаності та оцінки частоти та форм кіберсексуального насильства щодо дівчат і жінок. Опитувальник включає в себе 10 запитань. Ваші відповіді є конфіденційними та будуть використані виключно в наукових цілях. Участь добровільна.

Будь ласка, оберіть варіант відповіді, який найбільше відповідає вашому досвіду.

1. Чи отримували ви непрохані повідомлення сексуального характеру?
 - Так
 - Ні
 - Не можу визначитись
2. Чи отримували ви фото або відео інтимного характеру без вашої згоди?
 - Так
 - Ні
 - Не можу визначитись
3. Чи просили вас надіслати інтимні фото/відео під тиском чи погрозами?
 - Так
 - Ні
 - Не можу визначитись
4. Чи публікували або пересилали хтось ваші особисті фото без дозволу?
 - Так
 - Ні

Продовження ДОДАТКУ Б

- Не можу визначитись
5. Чи вас ображали або принижували в інтернеті на сексуальному ґрунті?
- Так
 - Ні
 - Не можу визначитись
6. Чи отримували ви непристойні коментарі до ваших фото в соцмережах?
- Так
 - Ні
 - Не можу визначитись
7. Чи відчували ви страх або тривогу після онлайн-спілкування?
- Так
 - Ні
 - Не можу визначитись
8. Чи блокували ви когось через домагання в інтернеті?
- Так
 - Ні
 - Не можу визначитись
9. Чи вважаєте, що через кібернасильство постраждала ваша самооцінка або психоемоційний стан?
- Так
 - Ні
 - Не можу визначитись
10. Чи ви говорили з кимось про свій досвід кіберсексуального насильства?
- Так
 - Ні

Продовження ДОДАТКУ Б

- Не можу визначитись

11. Якщо ви зазнали кіберсексуального насильства, то у яких формах?

- Кіберсталкінг (нав'язливе переслідування)
- Шантаж (погроза розголошення інформації)
- Харасмент (домагання)
- Бодішеймінг (критика чи висміювання зовнішності)
- Тролінг (провокування з метою викликати емоційну реакцію)
- Кетфішинг (видавання себе за іншу людину)
- Діпфейк (фальшиві фото чи відео, створені за допомогою ШІ)
- Аутинг (публічне розголошення особистої інформації)
- Жоден варіант

ДОДАТОК В

Модифікована методика діагностики суб'єктивного відчуття самотності (на основі Д. Рассела і М. Фергюсона)

Мета: виявлення рівня суб'єктивного відчуття самотності у дівчат і жінок, які перебувають у ризику або вже постраждали від кіберсексуального насильства, з урахуванням впливу цифрового середовища на їх соціальні зв'язки.

Інструкція. Вам запропоновано ряд тверджень. Послідовно прочитайте кожне з них і оцініть з точки зору частоти їх прояву у вашому житті за допомогою відповідей «часто», «іноді», «рідко», «ніколи». Той варіант, що ви обрали, позначте знаком «+».

Твердження:

1. Я почуваюся нещасною, коли проводжу багато часу онлайн наодинці.
2. Мені ні з ким поговорити навіть в інтернеті.
3. Я почуваюся ізольованою, навіть коли переписуюсь із кимось.
4. Я відчуваю, що люди в онлайні не хочуть мати зі мною справи.
5. Я відчуваю, що мене не розуміють — ні в реальному житті, ні в соцмережах.
6. Я постійно чекаю, що хтось напише мені повідомлення або зателефонує.
7. У мене немає нікого, до кого я могла би звернутись.
8. Я боюсь ділитися чимось особистим в інтернеті, бо не знаю, як це буде використано.
9. Люди навколо не поділяють мої почуття й думки.
10. Я відчуваю себе залишеною — навіть коли хтось є поруч.
11. Мені складно бути собою серед тих, з ким я спілкуюся онлайн.
12. Моє онлайн-спілкування часто поверхове й не дає відчуття безпеки.

Продовження ДОДАТКУ В

13. Я дуже сумую за щирим і теплим спілкуванням.
14. Іноді я погоджуюсь на небажане спілкування, щоб не залишитися наодинці
15. Ніхто не знає, що я відчуваю насправді — навіть коли я щось публікую.
16. Я почуваюся так, ніби мій біль та тривоги не помічають.
17. Я нещаслива, коли стикаюся з байдужістю або відторгненням онлайн.
18. Мені складно заводити друзів в онлайні.
19. Я відчуваю, що мене виключають із спільнот, навіть коли я намагаюся взаємодіяти.
20. Навколо мене є люди, але вони не зі мною.

Підраховується кількість кожного із варіантів відповідей. Сума відповідей «Часто» множиться на 3 (три), «Іноді» – на 2 (два), «рідко» – на 1 (один), і «ніколи» – на 0 (нуль). Отримані результати додаються. Максимально можливий показник самотності – 60 (шістдесят) балів. Високий ступінь самотності показує сума від 40 до 60 балів, від 20 до 40 балів – середній рівень самотності, від 0 до 20 балів – низький рівень самотності.

Інтерпретація результатів:

Нараховується загальна сума балів.

- 20–34 балів — низький рівень самотності
- 35–49 балів — середній рівень самотності
- 50–64 балів — високий рівень самотності
- 65–80 балів — критичний рівень: можлива соціальна ізоляція, тривожність, депресивні стани

ДОДАТОК Г

Програма занять соціально-педагогічної профілактики кіберсексуального насильства щодо осіб жіночої статі «*Безпека онлайн*»

Заняття №1 «Цифрове насильство: форми, ознаки, реальність»

Знайомство з учасницями, обговорення мети та правил заняття

Лекція «Кіберсексуальне насильство: визначення, приклади, ознаки»

Вправа «Досліджуємо форму насильства»

Учасниці об'єднуються у малі групи (3–5 осіб). Кожна група отримує набір карток із описами різних ситуацій (реальних або змодельованих). Завдання – визначити, чи містить приклад ознаки кіберсексуального насильства, і яку саме форму воно має (грумінг, сексторшен, доксинг, порно-помста тощо).

Після аналізу кожна група презентує один приклад, аргументуючи, чому ситуація вважається насильницькою (або ні) та яку форму має

Вправа «Міф чи правда?»

Ведучий зачитує твердження, що стосуються онлайн-насильства (наприклад: «Якщо я надіслала фото добровільно, я не маю права скаржитись»). Учасниці піднімають картки або стають в одну з двох зон кімнати – «міф» чи «правда».

Після кожного твердження коротке обговорення: чому саме це міф або правда, які ризики несе помилкове уявлення.

Завершується рефлексією: які твердження були для вас неочікуваними або змінили вашу думку.

Продовження ДОДАТКУ Г

Мозковий штурм «Як це впливає на мене?»

Учасниці отримують ватман або фліпчарт і маркери. У центрі – фраза: «Коли я стикаюся з онлайн-насильством, я...». Завдання – протягом 10 хвилин за принципом мозкового штурму записати всі можливі реакції: емоційні, поведінкові, фізіологічні. Далі обговорення у групі, що найчастіше переживається, які з реакцій – нормальні, які – шкідливі, що допомагає впоратись.

Ведучий підсумовує, наголошуючи на емоційних наслідках і потребі підтримки.

Підбиття підсумків, фідбек та рефлексія*Заняття №2 «Цифрова безпека та особисті кордони»****Вітання учасниць******Вправа «Онлайн я/офлайн я»***

Учасницям пропонується задуматися над тим, як вони поведуться у двох середовищах – в мережі (онлайн) та у повсякденному житті (офлайн). Їм роздають аркуші з умовним поділом на дві частини, на яких потрібно самостійно відповісти на серію питань, відповідаючи про «онлайн» та «офлайн» частину.

Запитання:

- ✓ Як я виглядаю або позиціоную себе?
- ✓ Що я показую іншим?
- ✓ З ким я спілкуюсь?
- ✓ Які теми для мене табу?
- ✓ Чи відрізняється моя поведінка? Чому?

Далі учасниць запрошують поділитись власними спостереженнями:

Продовження ДОДАТКУ Г

- ✓ Чи були відмінності між «онлайн» і «офлайн»?
- ✓ У якій реальності легше сказати «ні» або відстояти себе?
- ✓ Де ви відчуваєтеся уразливішими – і чому?

У підсумку підкреслюється, що цифрове середовище не є «нереальним» – усе, що відбувається там, має реальні наслідки для психоемоційного стану, репутації та безпеки. Учасницям пропонують зробити мінівисновок: «Я зрозуміла, що...»

Вправа «Червоні прапорці»

Учасниці отримують роздруковані або продемонстровані на екрані фрагменти переписок або описів ситуацій (наприклад, знайомство онлайн, перехід до особистих тем, прохання надіслати фото, звинувачення у «недовірі», маніпуляції). Завдання – знайти в цих текстах ***«червоні прапорці»***, тобто ознаки небезпеки: порушення особистих меж, контроль, тиск, вимагання, маніпуляції тощо.

Після виконання обговорюються варіанти:

- ✓ Які дії викликають тривогу?
- ✓ Як можна зреагувати?
- ✓ Чи є «окейні» прохання в інтернеті?

Вправа «Скільком людям потенційно можуть стати доступні мої фото?»

Попросіть учасниць заняття підрахувати, скільки людей можуть побачити дуже інтимну світлину, опубліковану в соціальній мережі, на основі кількості «друзів». Наприклад, якщо у когось із вас 300 друзів, і ми припустимо, що кожен з них має ще по 300 друзів, цифра може сягнути 90 000 пересилань.

Продовження ДОДАТКУ Г

Прирівняйте отриману цифру до приблизної чисельності населення, яке проживає у конкретному населеному пункті. Запитайте, як би вони себе почували у ситуації, коли ціле рідне місто/село/селище/район побачило цю світлину. Або, наприклад, усі могли би бачити їх оголеними під час прогулянки центром населеного пункту.

Вправа «Мої межі – мій захист»

Учасниці отримують шаблон з кількома фразами-питаннями:

- ✓ Що я вважаю допустимим у спілкуванні онлайн?
- ✓ Що мене турбує або дратує у спілкуванні в соцмережах?
- ✓ Хто має право бачити мої фото/інформацію?
- ✓ Яким повідомленням я завжди скажу «ні»?

Заповнивши картку, кожна учасниця (за бажанням) ділиться одним правилом чи межею, яку хоче підтримувати у своєму онлайн-житті. Також можна зібрати «Правила цифрових меж» всієї групи і оформити як постер/фото.

Підбиття підсумків, фідбек та рефлексія***Заняття №3 «Гендерні стереотипи і толерантність до онлайн-наси́льства»******Вітання учасниць******Розминка «Я чула це сто разів...»***

Ведучий зачитує учасницям перелік типових фраз, які можуть бути знайомі учасницям, наприклад:

- ✓ «Сама винна, що виставляла ті фото»
- ✓ «Хлопці завжди хочуть – це нормально»

✓ «Це ж просто жарт»

Після того, як всі фрази будуть озвучені і кожна учасниця висловить свою реакцію, Ведучий ініціює коротке обговорення. Спочатку учасниці роздумують над тим, чи вважають вони такі висловлювання нормальними і чому. Потім вони обговорюють, хто зазвичай використовує такі фрази – чи це друзі, родина, медіа, чи, можливо, самі жертви цих стереотипів. Далі обговорюється вплив таких фраз на почуття і поведінку людей, на яких вони спрямовані: чи допомагають вони розвивати повагу, чи навпаки – принижують, виправдовують насильство чи утискають свободу.

Рольова гра «Віддзеркалення толерантності»

Ведучий готує кілька коротких сценаріїв із прикладами кіберсексуального насильства. До кожного сценарію додається опис поведінки оточення – наявність або відсутність толерантності (виправдання, звинувачення жертви, підтримка).

Учасники діляться на групи по 3-4 особи. Кожна група отримує сценарій і ролі: жертва, агресор, свідок, інші учасники. Групи розігрують коротку сценку, де проявляється кіберсексуальне насильство і реакція оточення. Особливу увагу звертають на прояви толерантності або виправдання насильства.

Після кожного розіграшу учасники обговорюють:

- ✓ Які гендерні стереотипи проявилися у поведінці?
- ✓ Як це вплинуло на жертву?
- ✓ Як можна змінити реакцію свідків і оточення, щоб підтримати жертву і зменшити толерантність до насильства?

Ведучий підсумовує, наголошуючи, що зміна ставлення починається з кожного з нас і розповідає про конкретні дії, які можуть допомогти зменшити толерантність до кіберсексуального насильства.

Продовження ДОДАТКУ Г

Мозковий штурм «Хто і як «дозволяє» онлайн-насильство?»

Учасницям ставиться питання – «Хто (які ролі, групи, середовища) і як «прикривають» онлайн-насильство щодо дівчат?»

Учасниці називають варіанти, до прикладу:

- «суспільство мовчить»;
- «вчителі закривають очі»;
- «соцмережі не блокують»;
- «друзі кепкують»;
- «жертва себе звинувачує».

Відповіді учасниць фіксуються, далі відбувається обговорення: що з цим можна робити? Де і як можна це вплинути?

Вправа «Стереотипи проти Гідності»

Учасниці отримують шаблон із двома колонками, де зліва – поширені стереотипи (наприклад, «дівчина має берегти себе»), а справа – твердження, які спростовують їх.

Завдання учасниць полягає у тому, щоб у правій колонці навпроти кожного стереотипу записати твердження, які спростовують цей стереотип і підтримують гідність та рівність, замінюючи таким чином обмежувальні установки на позитивні та підтримуючі погляди. Для прикладу, до стереотипу «дівчина має берегти себе» можна написати твердження на кшталт «дівчина має право розпоряджатися своїм життям і нести відповідальність за власні рішення, а не бути під контролем через стереотипи про безпеку».

Підбиття підсумків, фідбек та рефлексія

Продовження ДОДАТКУ Г

*Заняття №4 «Емоційна самодопомога та підтримка інших у випадку насильства»****Вітання учасниць******Міні-лекція «Емоційна грамотність»******Вправа «Емоційна аптечка»***

Ведучий знайомить учасниць із поняттям емоційної самодопомоги, пояснюючи, що в ситуації шоку, страху, сорому чи пригнічення важливо мати внутрішній «набір допомоги» – простих, зрозумілих дій, які допоможуть заспокоїтись, відчутти опору або звернутись по підтримку.

Далі кожна учасниця отримує аркуш із розділеним на блоки простим шаблоном (можна у вигляді коробочки або аптечки), який має назву «Моя емоційна аптечка».

Завдання – індивідуально заповнити кожен блок, відповідаючи на запитання:

- ✓ Які слова мене підтримують або заспокоюють?
- ✓ Які дії або речі мені допомагають почуватись краще?
- ✓ Хто для мене є людиною підтримки, до кого я можу звернутись?
- ✓ Що я можу зробити, коли мені страшно або соромно?

Після індивідуального заповнення Ведучий запрошує охочих поділитись якимись пунктами з аптечки. Можна створити на фліпчарті «колективну аптечку» – зібрати з кожної учасниці по 1-2 поради і приклеїти у вигляді «пластирів», «таблеток», «душевних крапель» тощо.

Вправа «Допоможи іншій»

На початку вправи Ведучий пояснює учасницям, що підтримка – це не про «дати раду» або «швидко вирішити проблему». У випадках кібернасильства постраждалій часто найважливіше – бути почутою без

Продовження ДОДАТКУ Г

осуду, без тиску, в атмосфері довіри. Після цього Ведучий пропонує попрацювати в парах.

Одна учасниця в парі стає «та, хто пережила кіберсексуальне насильство», інша – «підтримкою». У першій завдання розповісти свою уявну або вигадану історію (наприклад, «мені надіслали дїпфейк», «колишній погрожує викласти фото», «я боюсь, що мене знімали без згоди»). У другій – не перебивати, не радити, не знецінювати, а просто слухати, дати зрозуміти: «я з тобою», «я поруч», «ти не винна».

Через 5–7 хвилин ролі змінюються. Обидві учасниці отримують можливість побути в обох позиціях – і «жертви», і «підтримки». Після завершення пара повертається до великої групи. Ведучий ініціює обговорення:

- ✓ Як почувалися в ролі людини, яка розповідає?
- ✓ Що було складно в ролі підтримки?
- ✓ Які фрази виявились справді корисними?
- ✓ Що, навпаки, могло б образити, навіть якщо мало добрий намір?

Ведучий узагальнює й підкреслює ключові принципи підтримки постраждалих:

- ✓ Не звинувачувати («А навіщо ти це надсилала?»)
- ✓ Не знецінювати («Це не так страшно»)
- ✓ Не перебивати
- ✓ Бути поруч емоційно, навіть без порад
- ✓ Запитати: «Чим я можу тобі допомогти?»

Вправа «Я сьогодні – це...»

Продовження ДОДАТКУ Г

Наприкінці заняття Ведучий пропонує учасникам завершити просту фразу: «Я сьогодні – це...». Це може бути одним словом, образом, кольором або метафорою. Ведучий наголошує, що нема «правильних» або «неправильних» відповідей – важливе лише внутрішнє відчуття.

Наприклад:

«Я сьогодні – це захищене коло»;

«Я – мов теплий плед»;

«Я – розгубленість і цікавість одночасно»;

«Я – маленький вогник на фоні темряви»;

«Я – крок до впевненості».

Ті, хто хоче – можуть сказати вголос, а хто не хоче – можуть просто написати і кинути у спільну коробку або зберегти для себе. Також Ведучий може запропонувати метафоричні картки або зображення (кольори, природні явища, предмети) і попросити обрати ту, що найкраще описує внутрішній стан зараз. Це особливо корисно, якщо група емоційно перевантажена і словами ділитись важко.

У підсумку Ведучий дякує кожній за участь, нагадує, що всі почуття важливі й нормальні, та м'яко закриває емоційну роботу.

Підбиття підсумків, фідбек та рефлексія

*Заняття №5 «Правова обізнаність та алгоритм дій у випадку
кіберсексуального насильства»*

Вітання учасниць

Вікторина «Чи знаю я свої права?»

Міні-лекція «Закон і кіберзахист»

Продовження ДОДАТКУ Г

Вправа «Подолання перешкод»

Учасники тренінгу об'єднуються у дві групи і обговорюють питання – які існують перешкоди до повідомлення про випадок онлайн-насильства і звернення по допомогу.

Далі для обговорення Ведучий запрошує по одному добровольцю з кожної групи. Один виступає як той, хто потребує допомоги, інший – як той, хто може допомогти.

Попросіть учасниць навести власні приклади перешкод. Після кожної відповіді-прикладу, учасниця, яка висловився, стає між «постраждалою» і «надавачем допомоги», демонструючи бар'єр. Лінію з таких «живих перешкод» можна продовжувати, допоки не закінчатся варіанти відповідей.

Обговорюйте кожну названу перешкоду і шляхи її усунення. Якщо рішення знайдене, попросіть учасника зайняти своє місце у колі, демонструючи цим, як кожен бар'єр зникає завдяки допомозі та підтримці.

Приклади перешкод:

- ✓ *«Мені занадто соромно комусь розповідати»*
- ✓ *«Я хочу, щоб мені допомогли, але не знаю, куди звернутися»*
- ✓ *«Якщо я комусь розповім, він/вона оприлюднить мої оголені фото»*
- ✓ *«Мої батьки/родичі/кохана людина будуть злитися»*
- ✓ *«Якщо хтось про це дізнається, то у мене будуть проблеми»*
- ✓ *«Я не хочу, щоб мої однокласники знали і знущалися наді мною»*
- ✓ *«Я перша відправила ці світлинки. Тому я сама в усьому винна»*

Завершальна вправа «Я знаю – я зможу»

Учасницям роздають маленькі картки з фразою «У ситуації кіберсексуального насильства я зможу...», які вони мають завершити. До

Продовження ДОДАТКУ Г

прикладу: «...зберегти докази», «...не звинувачувати себе», «...попросити про допомогу», «...використати свій чекліст», тощо.

Добровольці читають свої картки вголос у колі; хто не хоче – просто кладе в центр. З усіх карток створюється «коло сили» – символ підтримки, впевненості, знання.

Ведучий дякує за участь і наголошує: *«Тепер кожна з вас знає: це не ваша вина. Але це – ваша сила: знати, діяти, підтримати».*

Підбиття підсумків, фідбек та рефлексія